

אשיחה בהקיר

פְּרָשֶׁת פִּי תֵצֵא

שיחות מפי
הרב אורן נזרית שליט"א

שְׁעוֹר לְפָרֶשֶׁת פִּי תֵצֵא

בהלכה

אשיחה בהקיר

בהלכה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בחקיר (ה' כרכים)
ניתן להשיג בטלפונים 0509013000, 0506491414
למעוניינים ניתן לקבל השיחה
במייל toraoren@gmail.com

שיחות מפי הרב אורן נזרית שליט"א

- ג.....הדלקת נרות וברכת 'שהחיינו'.
- ג.....נשים - בעגית 'אמן' על ברכת זמן שבקדוש
- ד.....פתיחת תפלת ערבית
- ה.....'זכרנו לחיים'
- ה.....שכח לומר 'זכרנו לחיים'
- ו.....שכח לומר 'ובכן יתקדש'
- ו.....מספק אם אמר 'המלך הקדוש' בתפלת יום טוב
- ז.....דיוקים והערות בנסח התפלה
- ז.....פרק 'במה מדליקין'
- ז.....השמעת קול בתפלתו
- טו.....השמעה לאזניו
- טז.....מנהג הקהלות
- טז.....לא הזכיר 'יום הזכרון' בחתימת 'מקדש ישראל'
- טז.....'עושה השלום'
- יז.....לעילא ולעילא
- יז.....ספרדי הלומד בישיבה אשכנזית
- יז.....הזכרת 'המלך הקדוש' בברכה מעין ז'
- יט.....פתיחת הפרנסה
- יט.....בכיה בתפלות ראש השנה
- כ.....קדוש הלילה
- כ.....סימנא טבא
- כא.....הסימנים ובקשותיהם
- כב.....אכילת חמוץ וחרוף
- כב.....אכילת מצה בראש השנה
- כב.....חשיבות התפלה בימים אלו
- כג.....אין ישועה - ללא תפלה
- כד.....רומז של עולם

ניתן להקדיש פרשיות לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב
לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000

שעור לפרשת כי תצא

סדר ליל ראש השנה

ליה אכסא דקידושא, וכדאמר בספכה (מו, א) הלכך אין למחות ביד הנשים שמברכות זמן בעת ההדלקה.

ומכל מקום לכתחלה נכון להסביר להן בניהותא דעדף טפי שיכנונו לשמע 'שהחיינו' בעת הקדוש ולצאת ידי חובה, ושכן דעת גדולי הפוסקים, עין להרב חסד לאלפים (רסג סעי' ה'), שאין לברך זמן על הדלקת הנרות בליל יום טוב, ורבות בנות שגו בזה. וכן כתב בפתח הדביר חלק ג' (שם סק"ז), שאסור לנשים לברך שהחיינו על הדלקת הנרות בערב יום טוב, שהרי בעליהן מברכים שהחיינו על כוס הקדוש בליל יום טוב, ושכן כתב בספר מרבה לספר, וכן הסכים הגאון רבי יהודה שמואל אשכנזי מחבר הספר בית עובד בתשובה כתיבת יד. וכן כתב הגאון רבי יצחק פלאג' בספר יפה ללב חלק ג' (דף ק"ג ע"ד), שהמנהג פשוט אצלנו שאין הנשים מברכות שהחיינו בהדלקת הנרות של יום טוב, שסומכות על ברכת שהחיינו ששומעות מבעליהן בקדוש.

נשים - בענין 'אמן' על ברכת זמן שבקדוש

ולכאורה יש לדון שאם קדמו הנשים וברכו 'שהחיינו' בעת הדלקת הנרות בערב יום טוב, יש להזהיר אותן שעל כל פנים לא יענו אמן אחר ברכת 'שהחיינו' ששומעות מפי בעליהן, משום הפסק בתבת 'אמן' בין ברכת בורא פרי הגפן של הקדוש לטעימה מכוס הקדוש, הואיל וכבר יצאו ידי חובה של ברכת שהחיינו בעת הדלקת הנרות. וכן כתב הרה"ג השואל בשו"ת הר צבי (או"ח

בסיעתא דשמיא, נמשיר אף בשבוע זה מענינא דיומא, סדר ליל ראש השנה, כפי הדרך שסלל בזרוע עזו גאון עזנו מופת הדור מרן רבנו עובדיה יוסף זיע"א בספרו 'חזון עובדיה' חלק ימים נוראים.

הדלקת נרות וברכת 'שהחיינו'

מדליקין נרות לכבוד יום טוב, ויקדימו לברך ואחר כך להדליק, ואפלו חל ראש השנה בשבת - יקדימו הברכה ואחר כך ההדלקה, שכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. וברכת ההדלקה בראש השנה היא "להדליק נר של יום טוב", ויש נשים שנהגו לברך גם 'שהחיינו' בשעת ההדלקה, אבל הנכון הוא שלא לברך שהחיינו בעת ההדלקה, אלא יכנונו לצאת ידי חובה בברכת שהחיינו כששומעות בשעת הקדוש.

כן מבאר באור זרוע (חלק ב' סוף סי' יא): איתא בירושלמי פרק הרואה: המדליק נר בליל יום טוב, אומר 'אשר קדשנו במצוותיו וצוננו להדליק נר לכבוד יום טוב', ואין צריך לומר זמן (שהחיינו). כן למד מזה רבנו מהרא"י בעל תרומת הדשן (הובא בלקט ישר עמ' מט) שאין לנשים לברך ברכת שהחיינו בעת ההדלקה של יו"ט.

ובשו"ת שאלת יעב"ץ (סי' קו) כתב מה שנהגו הנשים לברך שהחיינו עם הדלקת הנרות של יו"ט, אין לו יסוד, כי לא נזכר דבר זה בפוסקים, אלא רק בספר קצור של"ה. ומכל מקום אין בזה ברכה לבטלה, כי אף בלא הדלקת הנרות יכולות לברך שהחיינו מיד עם כניסת החג, וכמו שאמרו בערוגין (מ, ב) זמן אומרו אפלו בשוק, אלא דאנן סמכינן

פתיחת תפלת ערבית

בערב התקדש החג, לפני תפלת ערבית, אומרים פיוט 'אחות קטנה'^א, וחותם בסוף כל בית 'תכלה שנה וקללותיה'. בסיום הפיוט חותם 'תחל שנה וברכותיה', [ואין אומרים אותו בליל שני של ראש השנה, כי לא שיך לומר 'תכלה שנה וקללותיה' שכבר פלטה בלילה הראשון, מחזור 'אהלי יעקב'].

ואחר כך אומרים המזמור 'הרנינו לאלהים עוזנו' שהיו אומרים אותו הלויים במוסף של ראש השנה, כדאיתא בגמרא (ר"ה ל, ב) שכן נאמר בו 'תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו', ודרשו חז"ל (ר"ה ח, א): איזהו חג שהחדש מתכסה בו? הוי אומר זה ראש השנה. ופרש"י שאין הלכנה נראית בו לרחוקים, לפי שקטנה היא סמוך לחדושה. והתוספות פרשו בשם ר"ת מתכסה - לשון מזדמן, כמו משלי (ז, כ) ליום הכסא יבא ביתו. וכן נאמר בו 'כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב', וברש"י (תהלים פא, ה): "חק הוא לישראל מאת הקב"ה לתקע באותו היום, והוא יום המשפט לה", וכמו ששינינו (ר"ה טז, א) בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון שנאמר 'היצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם'. וכן המשך המזמור "עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים" - נדרש בגמרא (סוטה לו, ב) על יציאת יוסף מבית האסורים ביום ראש השנה.

ובליל שני של ראש השנה אומרים 'חון תחן', שהוא סוף הפיוט לסליחות המתחיל 'בת אהובת אל קמה בשחר' (וסימנו: בנימו חזק) ונהגו לומר את הבתים מענין ראש השנה שהוא יום הדין, ואומר השליח צבור קדיש בגגון פיוטי ימים נוראים ומתפללים בכונה ובשמחה כי קדוש היום לאדננו.

סימו נד). וכן כתב מרן פאר הדור זיע"א בספר חזון עובדיה (ח"ב עמ' קל"ג).

אולם בשו"ת שבט הלוי חלק ג' (או"ח סימן ט) הביא מי שהעיר בזה, וכתב לחלק, שבליל פסח לא הוי הפסק, כיון שברכת 'שהחיינו' בליל פסח באה גם על מצות מצה ומרור וספור יציאת מצרים, והאשה שברכה שהחיינו בעת הדלקת הנרות לא נתכונה לפטר מצוות אלה, לפיכך אף על פי שאין מקום לברך פעם שנית שהחיינו, אבל אם מכונת על ברכת שהחיינו של בעלה - אין האמן הפסק. אבל בליל שבועות, שברכת שהחיינו היא על היום טוב עצמו, יש להזהר שלא תענה אמן על ברכת שהחיינו שבקדוש משום הפסק וכו'. וכן כתב הרה"ג ר' שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל בירחון מוריה (אדר תשכ"ט עמוד מט).

וגדולה מזו מצינו בדברי רבנו הרמ"ע מפאנו ב'אלפסי זוטא' (סוף פרק ג' דראש השנה) שכתב, המקדש לאחרים תחלה בליל יום טוב, כשהוא חוזר ומקדש לעצמו - לא יחזר לברך שהחיינו, שכיון דקיימא לו (ערויבו מ, ב) זמן אומרו אפלו בשוק, כבר יצא ידי חובת ברכת שהחיינו. ואם קדש לנשים תחלה בליל חג הסוכות חוץ לסכה, כשחוזר ומקדש לעצמו בסכה חוזר ומברך שהחיינו, וכן הוא הדין בליל פסח, הואיל וברכת שהחיינו שייכא נמי לאכילת מצה.

ומכל מקום בשאר ימים טובים יש להזהיר את הנשים שלא יענו אמן בקדוש, אם קדמו וברכו שהחיינו בשעת הדלקת הנרות. ומכל מקום אם ענו אמן - לא ישתו מן היין של כוס הקדוש, שכן אין מנהג זה אלא חבוב מצוה.

א. מחברו רבי אברהם חזן (וכן הסימו: אברהם חזן חזק), עין אוצר הגדולים בערכו. היה מבני גרוש ספרד שנתקן שבו בארצות שמעאל, מרבני עיר שאלוניקי, נפטר בסביבות שנת ה'ר"צ. לפי המופיע בהקדמת ספר 'שרי לב' - היה מאבות משפחת חזן המקרסמת, אשר הוציאה מקרבה גדולים מפרסמים, ביניהם הגאון רבי יוסף רפאל חזן זצ"ל בעל 'חקרי לב', והגאון רבי חיים דוד חזן זצ"ל (הרב ח"ד בודא) בעל 'נדיב לב', אשר שניהם תפסו בקהנת ראשון לציון בירושלים. וכן הגאון רבי ישראל משה חזן זצ"ל, הגאון רבי אליהו בכור חזן זצ"ל, שהיו רבנים ראשיים במצרים ובעוד מקומות.

'זכרנו לחיים'

תקנו הגאונים לומר בעשרת ימי תשובה 'זכרנו לחיים' בסוף ברכה ראשונה, 'מי כמוך אב הרחמן' בסוף ברכה שניה, וכתב לחיים טובים באמצע מודים, ובספר חיים ברכה ושלום בברכה אחרונה של התפלה. ואם טעה ולא אמר 'זכרנו לחיים', אם נזכר לפני שיזכיר שם ה' בחתימת הברכה - חוזר ואומר כתקונו, ואם לא נזכר עד שאמר ה' - יסיים מגן אברהם וימשיך בתפלתו, ויכול לאמרו באמצע 'שומע תפלה', לפני 'כי אתה שומע תפלת כל פה' שכן גם זה בכלל שאלת צרכיו. אבל 'מי כמוך אב הרחמן' אם לא אמרו במקומו אינו יכול לאמרו בשומע תפלה כיון שאינו אלא שבת. ואם שכח ולא אמר 'זכרנו לחיים' ב'שומע תפלה' - 'אמרנו בסיום אלהי נצר.

איתא בגמרא (ברכות לד, א): "אמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות, ולא בשלש אחרונות, אלא באמצעיות, דאמר רבי חנינא: ראשונות - דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו, אמצעיות - דומה לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות - דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו". וכתב בספר הלכות גדולות (ברכות פרק ה' עמוד גט): "מהכא לא שבקין רבנן למימר 'זכרנו לחיים' במגן וכו' אבל 'ובספר חיים' אמרינן בשם שלום, דסליקו להו שמונה עשרה והוה ליה כי תחנוני". ובמסכת סופרים (פרק ט): "ואין מזכירין זכרונות בשלש ראשונות ובשלש אחרונות, אלא בשני ימים טובים של ראש השנה וביום הכפורים בלבד; ואף באלו בקשי התירו".

אולם התוספות התירו אמירתן (ברכות לד, א): "אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות - פרש רבנו חננאל ורבנו האי - דוקא ליחיד, אבל צרכי צבור שואלין, ולכך אנו אומרים זכרנו וקרובץ ויעלה ויבא בהם", וכן כתב בשם הרא"ש בפסקיו, והשוה זאת להאומר יעלה ויבא בעבודה, אלמא

צרכי רבים שרי, דגם בשעה שהעבד מסדר שבחו של רבו יכול לשאל צרכי צבור, שזהו שבח וכבוד לרב שרבים צריכין לו. וכן פסק בחדושי הרשב"א בשם רב האי גאון, ומטעם זה התיר לומר לאחר 'על הנסים': "כמו שעשית נסים לראשונים כן תעשה עמנו". וכן בשו"ת הגאונים (שערי תשובה סי' קנא; חמדה גנוזה סי' קיב), ובאוצר הגאונים (ברכות עמ' פא) הובאה גם כן תשובת רב צמח גאון, שמנהג שתי ישיבות בבבל לומר 'זכרנו לחיים' בברכה ראשונה, ו'וכתב לחיים' ו'בספר חיים' בברכות אחרונות, מן הטעם הזה, דצרכי צבור שואלים, וכל שכן בעשרת ימי תשובה שהשעה צריכה לכך.

ובדרשת הרמב"ן לראש השנה (נדפס בחדושי הרמב"ן מהדורת זכרון יעקב): "ונהג עלמא למימר 'זכרנו לחיים' ו'מי כמוך', וכתב לחיים', ובספר חיים'. ומצינו בתשובות שנסאל הדבר לגאונים הראשונים ז"ל, והשיבו: כף אנו גיליון בשיבה לאמרן, ולא פליגא אמאי דאמרין 'לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות', דהתם צרכי יחיד לא ישאל, אבל צרכי רבים ישאל, דהא עבודה כלה צרכי רבים היא. ואני תמה עליה, שהרי במסכת סופרים מפרש כלשון הזה: כשם שחתימתן של ר"ה ויוהכ"פ משנה משאר הימים טובים, כך תפלתן משנה. ואין אומרים 'זכרנו' בג' ראשונות ו'זכר לחיים' בג' אחרונות אלא בשני ימים טובים של ר"ה ויוהכ"פ ובקשי התירו עד כאן. ונראין הדברים שהמסכתא הזו היא חיצונית וירושלמית היא, ולא החזקה אצלם בבבל ובשתי ישיבות, מכל מקום כל ישראל נהגו בכך".

שכח לומר 'זכרנו לחיים'

שכח ולא אמר 'זכרנו לחיים' - כתבו התוספות (ברכות יח, ב) שמחזירין אותו, והוא הדין לשאר ההזכרות של ימים נוראים. אבל

הקדוש' - אינו חוזר, ואף אם כשאמר ברוך אתה ה' כדי לחתם המלך הקדוש נזכר שדלג 'ובכן יתקדש', אין לו לסים 'למדני חקיה', אלא יחתם המלך הקדוש וימשיך משם כסדר, ואף לא יאמר 'ובכן יתקדש' וכו' בין ברכה לברכה, אלא אם ירצה אומרם באלקי נצר שבסוף התפלה.

והטעם דאין לומר 'למדני חקיה' כדי לחזר ולאמרם, מאחר שאלו אינם מעכבים, ואם לא אמרו אינו צריך לחזר. כמו שכתב פיוצא בזה הריטב"א (ר"ה לב, א) והרא"ש (סוף פ"ד דברכות), שאין אמירת 'זכרנו לחיים' ומי כמוך אב הרחמן מעכבת, ואם לא הזכיר אלו, אין זה משנה ממטבע שטבעו חכמים, ואם לא אמרו אין צריך לחזר, וכן פסק מרו השלחן ערוך (סי' תקפב) והוא הדין לאמירת 'ובכן' הנ"ל.

וכן פסק ה'פרי חדש' (סו"ס תקפב) שאם לא אמר 'ובכן' אין מחזירין אותו, שאין אמירתם אלא מנהג בעלמא. וכן פסקו כמותו האחרונים להלכה (מטה יהודה ומאמר מרדכי שם; שלמי צבור דף שה, א; חיי אדם כלל כח אות יז; מטה אפרים תקפב סעי' יח). ופשוט שאם חתם 'המלך הקדוש' לא יאמר 'ובכן' בלא חתימה, דהוי הפסק, כמבאר במרו (או"ח רצד) לענין 'אתה חוננתנו' [והזכרנו הדברים לעיל גבי 'זכרנו לחיים'].

מספק אם אמר 'המלך הקדוש' בתפלת יום טוב

הנה בשו"ת מים חיים (או"ח סי' כב אות י) לגאון רבי חיים רפפורט זצ"ל אב"ד אוסטרזהא, עלה ונסתפק בהא דקיימא לו בשלחן ערוך (סי' תקפב) שהמספק אם אמר המלך הקדוש מחזירין אותו, דמסתמא אמר כהרגל לשונו בכל ימות השנה, מה יהא הדין בימי ראש השנה ויום הכפורים, שמוסיפים 'ובכן יתקדש' וכו', ואחר שאמר כל זה וסיים קדוש אתה

הרא"ש בפסקיו (סוף פ"ק דברכות) תמה על זה, מאחר שלא נזכרו הזכרות אלו בגמרא, אלא מקורן בתקנת הגאונים, למה מחזירין אותו, דהא אין זה נקרא משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות. גם הרשב"א בחדושו הביא דברי רבותינו הצרפתים, ותמה עליהם שהרי לא הצריכו לחזר אלא במארע שיש לו קרבן מוסף (פדאיתא בשבת כד, א), וכן כתבו הנמוקי יוסף (ברכות שם), והרשב"ץ (ר"ה פ"ד דף כג, ד), ומהרי"ץ גיאת (מאה שערים עמ' מה), ועוד ראשונים רבים. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך (סי' תקפב סעי' ה).

אם שכח לומר 'זכרנו לחיים' ונזכר אחר שאמר 'ברוך אתה ה' אינו רשאי לסים 'למדני חקיה' כדי לחזר ולומר 'זכרנו לחיים', דכיון שהוא מן הדברים שאין מחזירין אותו - אסור להפסיק בפסוק 'ברוך אתה ה' למדני חקיה', ולא נאמר תקון זה אלא בדברים שמחזירין אותו עליהם. כן כתב הרב שלמי צבור (דף רכ, ד) מאמר מרדכי (סי' תכב סק"ד), וכן איש חי (נצבים אות כ).

שכח לומר זכרנו ונזכר אחר שחתם מגן אברהם - אינו רשאי להפסיק באמירת 'זכרנו לחיים' לפני 'אתה גבור', דחשיב הפסק בין ברכה וברכה. כן מתבאר מדברי מרו בשלחן ערוך (רצד, ד) שאם שכח לומר 'אתה חוננתנו' במוצאי שבת (שהדין דאינו חוזר, כיון שיכול להבדיל על הפוס), אינו רשאי לאמרו בין ברכה לברכה משום הפסק. וכל שכן 'זכרנו לחיים' שאינו אלא תקנת הגאונים. וכן כתב בכף החיים (תקפב סק"ל) בשם מלבושי יום טוב, ודלא כאשל אברהם (בוטשאטש תקפג סק"ה) שהעלה דרשאי.

שכח לומר 'ובכן יתקדש'

מי שטעה בתפלת ראש השנה ויום הכפורים, ושכח לומר הנסח ובכן יתקדש שמך וכו', אלא אמר ברכת 'אתה קדוש' בלה, וחתם המלך

דיוקים והערות בנסח התפלה

פיוט 'אחות קטנה'

"נחה בנחת, לנה רבצה. רב זננחת, מדוד חפצה. והיא כפרחת, עלתה נצה. לא הבשילו, אשכולותיה". ופרש הרב 'אהלי יעקב' דהינו שעמדו לה כמה גזאלים מדמים (משיחי שקר) ולכו אמר 'והיא כפרחת' בכ"ף הדמיון, אבל באמת לא הגיע זמנה להגאל. ופרוש זה דחוק, שכן המשורר מעתיר על הגאלה ואומר 'נחה בנחת לנה רבצה', ולמה ירחיק הקץ באומרו 'לא הבשילו אשכולותיה'. אבל הגאון רבי עזרא דנגור פרש במחזורו שהוא בתמה, וכי לא הבשילו אשכולותיה? הרי ודאי שישראל מוכנים ומזמנים להגאל. ובספר 'אוצר התפלות' (דף תקו, ב) הביא בסוגרם נסחא אחרת: **כי הבשילו אשכולותיה.**

'זכרנו לחיים' (א)

כתב הטור (סי' תקפב) בשם מהר"ם מרוטנבורג, שיש לומר 'זכרנו לחיים', בשוא תחת הלמד ולא בפתח, שאם אומר בפתח, יהיה נראה כאומר 'לא חיים', פדאיתא בנדרים (יא, א) לחלין דהוי כמו לא חלין, ומקורו מדברי רבי שמשון ב"ר צדוק תלמיד מהר"ם בספר 'תשב"ץ קטן' (סימן קיט).

והמהריק"ש הביא הלכה זו בהגהותיו, שיש לומר 'לחיים' ולא 'לחיים', והוסיף שכן ההלכה אף על פי שעל פי הדקדוק יש לומר בפתח. וכן לשון הפסוק (ישעיה ד, ג) "כל הכתוב לחיים בירושלם", וכיוצא בזה העיר מן המקרא מהר"א מפראג בהגהותיו על הטור, הובא בט"ז (סק"ב). והגאון מהר"א די בוטון בשו"ת לחם רב (סי' א) כתב דסבירא ליה למהר"ם דלשון מקרא לחוד ולשון תפלה לחוד, שבתפלה צריך לפרש הדברים ביותר. ואף בשאר ימות השנה אנו אומרים בברכת השפיענו 'והעמידנו מלכנו לחיים טובים' בשוא תחת הלמד ולא בפתח. (אמנם מדברי הב"ח נראה שהיה אומר בשאר ימות השנה בברכת

ונורא שמר' וכו', נסתפק אם חתם המלך הקדוש, דאפשר דלא שייך למימר הכא שאמר כהרגל לשונו בכל ימות השנה, הואיל והוסיף כל התוספות הנ"ל קדם חתימת הברכה, מה שאינו אומר כן בכל השנה כלה, וצריך עיון. ובשו"ת גליא מסכת (או"ח סי' א דף עא, א) וכן הגאון רש"ש בהגהותיו לשלחן ערוך (סי' תקפב) פשוטו ספקו של הגאון הנ"ל לקולא, והעלו דאף דקיימא לו בנסתפק אם אמר המלך הקדוש דצריך לחזור, מכל מקום ביום טוב של ראש השנה יום הכפורים נראה דאינו חוזר, דכיון שבסיום הברכה אומר 'ובכו' עד 'נקדש בצדקה', אדרבה סרביה לומר 'המלך הקדוש'.

ובשדי חמד (מע' ר"ה סי' ג אות ח) השיג על דבריהם וכתב: "ולדעתי העניה גם בזה נראה דצריך לחזור, דמסתמא אמר כהרגלו האל הקדוש, וכן מוכח מסתמיות דברי הפוסקים, שמאחר שנסח זה 'ובכו' וכו' הוא קדום (ע"ז בטור סי' תקפב) לא היה לסתם שאם נסתפק בהאל הקדוש חוזר, והיה להם לומר דזה דוקא בימים שבינתיים, אלא ודאי מוכח דסברי דגם בזה דינא הוא דחוזר, דמסתמא כשאמר ברוך אתה ה' אמר כהרגלו האל הקדוש'.

אמנם דעת מרן זיע"א לצדד כסברת הרב גליא מסכת והגאון רש"ש שאין צריך לחזור, וכן פסק החיי אדם (כלל כח סי' ס), ובשו"ת בית הלוי (ח"א סו"ס מב), וכן פסק המשנה ברורה (תקפב סק"ד). ולרוחא דמלתא יש לצרף ספק נוסף, כי דעת הראב"ה והראב"ד ובעל המאור ורבי ישעיה הראשון (הוב"ד בספר זכור לאברהם ח"א מע' ה) דמי שטעה בעשרת ימי תשובה ואמר 'המלך הקדוש' במקום האל הקדוש יצא, ואם כן בנדון דידן הוי ספק ספיקא (שמא כהפוסקים שאין צריך לחזור, ואם תמצי לומר שצריך לחזור, שמא כדעת הגליא מסכת והרש"ש לא אמרינו סרביה נקיט ואזיל בתפלות היום טוב כאמור), וכן כתב הכף החיים (תקפב אות ו') וכן עקר.

השכיבנו 'לחיים' בפתח, וכתב ומיהו יש להקפיד יותר בימי הדיון.

'זכרנו לחיים' (ב)

כתב הטור (סי' תקפב) בשם מהר"ם שאין להוסיף ולומר 'זכרנו לחיים טובים', ורק לבסוף באמצע מודים אומר 'וכתב לחיים טובים כל בני בריתך', כי המבקש אינו מבקש תחלה אלא דבר מועט, [וכמו שכתב רש"י (ברכות ג, א) שהשואל שואל כעני על פתח שאינו מרים ראש לשאל שאלה גדולה] ואח"כ מוסיף והולך, וכמו שמצינו בדרך המלך שאמר תחלה (תהלים יט, יג) 'שגיאיות מי יבין' ובקש מחילה על השגגות, ואח"כ אמר (שם פסוק יד) 'גם מזידים חשף עבדך', ואחר כך 'אל ימשלו בי אז איתם' פרוש העברות החזקות. ובמדרש תהלים (שוח"ט סי' יט) משלו על זה: אומר רבי אבא, כותים הללו יודעים לבקש על הפתחים, תחלה אומר תן לי מעט מים ונותנין לו, תנו לי בצל אחד ונותנין לו, אומר בצל בלא פתא נסיב לבא, נותנים לו פת. כך הצדיקים יודעים לרצות בוראם, שנאמר 'שפתי צדיק ידעו רצון'. עד כאן דברי הטור.

'ובכן יתקדש שמך'

כתב בשער הכוננות (דף צז, א): דע כי ד' פעמים נזכרו בלשון 'ובכן', ובכן יתקדש שמך ה' אלקינו, ובכן תן פחדך ה' אלקינו, ובכן תן כבוד לעמך, ובכן צדיקים יראו וישמחו. ושלא כדברי הפוחתים ממנין זה וגורעים כפי העולה על דעתם.

אמנם בסדור רב עמרם השלם (ח"ב דף קלה, א) חסר 'ובכן יתקדש שמך', ובנסחתו איכא ג' פעמים 'ובכן', וכן כתב בשו"ת הגאונים (שערי תשובה סי' רצז) בתשובה לרבנו האי גאון: ושאלתם בתפלת ר"ה כמה 'ובכן' הם,

תיקונא דא דפרישו רבנן קדמאי בתקיעתא דרב דאתא רב וחדש לון אתקנו תלתא 'ובכן' ולא יתיר, ומאן דאמר יתיר טעות הוא ויש להחזירו. וכן הוא בזהר (פרשת בשלח דף נב, א) אמר רבי ייסא, אשכחנא בתקיעתא דרב המנונא סבא תלת ובכן ובכן ובכן. וכן בהרי"צ גיאת (עמוד מא) כתב ג' פעמים ובכן, גם בסדור רש"י (סי' קפג) ובמחזור ויטרי (עמוד שפג) כתבו שלשה 'ובכן' בהשמטת 'ובכן יתקדש שמך', וכן הוא בסדר התפלה להרמב"ם, וכן בארחות חיים (ריש הל' תפלות ר"ה) כתב ענין אלו שלשה 'ובכן' שאומרים בברכת קדשת ה', ענינם מלקיות זכרונות ושופרות, הראשון הוא 'ובכן תן פחדך', השני הוא 'ובכן תן כבוד לעמך' והשלישי הוא 'ובכן צדיקים יראו וישמחו'. וכן בסדור הרקח (ח"ב עמ' תרמה) איתא ג' פעמים 'ובכן' כנגד יעקב ישראל וישרון.

גם הרב הגאון המקבל מהר"ם קורדובירו בספר זבחי שלמים (בתפלת ר"ה) כתב שאף שנתפשט המנהג בכל הספרדים להוסיף 'ובכן יתקדש שמך', מכל מקום אנו אין לנו אלא דברי הזהר פרשת בשלח, שאין אלה שלשה 'ובכן' בסוד שלשה אבות ושלשה פסוקי ויסע ויבא ויט'. וראיתי בדורנו שגם הם נהגו להוסיף 'ובכן יתקדש שמך', והיא סברא מחדשת, ואין ראוי לאדם לחדש דבר מעצמו בתפלה. ומכל מקום מכיון שהסכימו לאמרו ראיתי לפרשו וכו'.

ובספר פרי עץ חיים (עמוד תקפב) כתב לישב דעת האר"י עם דברי הזהר, דמה שלא הזכר בזהר פרשת בשלח אלא תלת ובכן, כי שם מדבר כנגד האותיות קדם שנבנו הבתים ונעשו תבות, ובתקונים הזכרו ארבעה 'ובכן'. [וכן בזהר (פרשת פנחס רע"מ דף ריט, ב)], כי שם מדבר אחר שנבנו הבתים ונעשו שמות.

ב. ויש לקשר הדברים עם מה שכתב בארחות חיים (ריש הלכות תפלות ראש השנה): **ובכן** הוא שם שעולה לגימטריא **אני** והו. וכן הוא בסדור רש"י (סי' קעח), ונדוע ששם **והו יוצא** הג' הפסוקים **דוּסע ויבא ויט**, וכמבאר ברש"י (סוף מה, א).

שגו האומרים אחת האלף בפתח, ממילא ודאי דעדיף טפי לומר אחת באלף סגול.

שידענו ה' אלקינו שהשלטון לפניך

ולא כהנסחא 'כמו שידענו'. ואף שכן כתב מרן הבית יוסף (סי' תקפב), מכל מקום בשער הכפונות (דף צז, ב) כתב שצריך למחוק תבת 'כמו', על מנת שיעלה מ"ב תבות כנגד שם בן מ"ב אותיות (לא כולל תבת 'בכו'). וכן כתב בספר קמח סלת (דף קמד, א).

ומנהגנו לומר שהשלטון (האות שי"ו בחיריק והט"ת בחולם) כי הוא שם דבר, כמו (קהלת ח, ח): "ואין שלטון ביום המות". בן כתב הפרי חדש וכן הגאון מהר"א ישראל בספר כסא אליהו (סי' תקפב אות ו) ושכן מצא בהגהה כתיבת יד להגאון המפלא מהר"ר יעקב פראג', וכן כתב באוצר התפלות (עמוד תקיח בתקוונ תפלה), וכן כתב בספר נכח השלח (סי' תקפב), וכן כתב מהר"א חזן בספר 'גוה שלום'. ולא נהגנו לומר 'שהשלטון' (השי"ו בקמץ חטוף והט"ת בקמץ) במשקל קרבו, כדברי הרב שיורי כנסת הגדולה. אף שפדבריו כתב הרב מטה מלשה (סימו תשצו) וכן כתב גהר מצרים, וכן כתבו רבים מן האחרונים, הביאם הרה"ג רבי יוסף צוברי בסדור כנסת הגדולה (עמוד עז). ובסדור 'אֶהְלִי יַעֲקֹב' כתב בנסח הפנים 'שהשלטון', והביא בסוגרים נסחא אחריתא: שהשלטון, משמע שגם דעתו נוטה יותר לומר שהשלטון השין בחיריק. אולם גם האומר שלטון יש לו על מי לסמוך.

עז בידך וגבורה בימינך

כי לאחר שהכל יעשו אגדה אחת, יצדק מה שפסים 'עז בידך', על פי הנאמר בגמרא (ברכות ו, א) בזרוע עזו אלו תפלין דמרי עלמא, דכתיב בהו 'ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ'. וכן נאמר בתהלים (פט, יד): "לך זרוע עם גבורה תעז ידך תרום ימינך", וכאן שכתוב 'וגבורה בימינך' יש לומר הנז"ן בסגול ולא

וכן כתב בספר מקדש מלך על הזהר (נדפס בשולי הזהר דף נט, א), וכן כתב החמדת ימים (פרק ו). [ואנו אין לנו עסק בנסתרות, אלא דעל כל פנים אנו למדים דאיכא דרך לישוב הדברים גם על פי קבלה].

ומצאנו שהאבודרהם (דף עא, ב) כתב כדברי הארחות חיים ששלשה ויבין כנגד מלקיות זכרונות ושופרות, ואף על פי כן הזכיר לעיל בדבריו גם 'ובין יתקדש שמך', וכן כתב מהר"י פלץ ב'ספר המוסר' (עמ' קל), וכן פשט המנהג לומר ד' פעמים ויבין כדברי האר"י ז"ל, וכמו שכתב האבודרהם, שהעיד עליו מרן הבית יוסף (סי' תכה) שהיה בקי בהגיי מילי טובא, ולכן ראוי לסמוך על דבריו.

ויעשו כלם אגדה אחת

ויעשו כלם אגדה אחת לעשות רצונך בלבב שלם, אחת - האלף בסגול והחית בקמץ, שכן הוא בנביא (שי"ב ב, כה): "ויתקבצו בני בנימן אחרי אבנר ויהיו לאגדה אחת". וכן בשירי כנסת הגדולה (סי' תקפב הגה"ט) העיד שכן היתה מסורת בידינו מאבותינו לומר האלף בסגול כלשון הפסוק. (וכן כתב הרב בגדי ישע שראה נוהגים לומר האלף בסגול כלשון הפסוק) אלא שאחר שראה דברי מהר"ל שכתב שצריך לומר האלף בפתח חזר בו, והתחיל גם הוא לומר האלף בפתח. וכן העלה בספר שלחן לוחם הפנים (עמ' קיד).

אולם מנהגנו לומר האלף בסגול כלשון הפסוק. ומכל שכן בהגלות נגלות ספר מהרי"ל הוצאת מכוון ירושלים (תשמ"ט עמוד רפג) שעל פי נסחא מכתובת יד, איתא שם: **אחת, האלף בסגול ולא בפתח.** ונראה שהיא הנסחא הנכונה אשר יסודה בלשון הפסוק. וכן כתב פרי מגדים (סי' תקפב מש"ז סק"ב): יש קורין אחת בשני פתחין, ומצאתי בפסוק כתוב ויתקבצו בני בנימן ויהיו לאגדה אחת האלף בסגול, אולי משגה הוא. כלומר שאולי

קדושים תתהלל, הרי נקט סדר המעלות מלמטה למעלה, משמע צדיקים במעלה גבוהה יותר מישרים.

ורבנו יהודה בר יקר רבו של הרמב"ן (עמ' נד) כתב שצדיקים היא המעלה העליונה, והמעלה השניה חסידים והם בעלי תשובה, והשלישית היא זקני עמך בית ישראל, והיא מעלת הישרים. ואף על פי שבנשמת כל חי הסדר בפני ישרים תתרום ואחר כך ובשפתי צדיקים תתברך - שם רצה המחבר לרמז על פי הסדר ההוא ליצחק ולרבקה בראשי תבות ולכך לא סדרם כסדר מעלתם.

והרשעה כלה בעשן תכלה

והרשעה (הריש בחיריק, מטה משה ס' תשצו, לבוש ס' תקפב ואחרונים שם) כלה בעשן תכלה, כן צריך לומר.

אמנם יש נסחאות 'בעשן תכלה' באות ב"ת. ומצינו גדולים ורבים שאחזו בנסחא זו, כן כתב רבי דוד אבודרהם (דף עא ע"ב) וכן הסכים הפרי חדש, על דרך הכתוב (תהלים לו כ): "כי רשעים יאבדו... כלו בעשן כלו", וכן הסכים גם הגר"ח פלאג"י בספר רוח חיים (ס' תקפד סק"ד) ונסתייע מדברי התקונים (תקון כא דף ה ע"א) וכן כתב בספר מועד לכל חי (ס' יג אות לב), וכן בספר זבחי צדק (ח"ג ס' ק עמוד רמז).

אבל רבנו יהודה בן יקר בפרוש התפלות (עמוד פו) כתב שצ"ל בעשן, וכן כתב במחזור ויטרי (עמוד שפז) בעשן תכלה, וכן כתב הארחות חיים (ריש הלכות סדר תפלת ר"ה דף צט סע"א) וכן הוא בכל בו (ס' סד דף כח ע"ג), וכן כתב בשיורי כנסת הגדולה (ס' תקפב הגה"ט אות ד) בשם דרשות מהרי"ל, והוסיף: ואחר שראיתי שמהרי"ל הקפיד לומר בעשן בכ"ף

בשוא, כי גם בפסוק הנ"ל תרום מינה הנו"ן בסגול. וכן הסכים בשלמי צבור (דף שה ע"ג) וכן כתב בספר קמח סלת (דף קמד, א).

ותקנה מזכה לדורשיך

כן צריך לומר, וכמו שכתב בשער הכוונות (דף צז ע"ב), דלא כמו שכתוב באיזה מחזורים 'ותקנה לדורשיך', כי צריך האדם לפרש ולבאר בתכלית הבאור כוננתו בתפלתו, וכמו שאמרו בזהר הקדוש (וישלח דף קסט, א): הצילני נא מיד אחי מיד עשו, מכאן מאן דמצלי צלותיה בעי לפרשא מלוי כדקא יאות ולא יסתם מלוי. וכן כתב בשלמי צבור (דף שה סוף ע"ג).

ובכו צדיקים

ובכו צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלזו וחסידים ברנה יגילו, הוא על פי מה שאמרו בתענית (טו, א) צדיקים לאורה וישרים לשמחה, שנאמר אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה. ופרש רש"י: ישרים עדיפי מצדיקים. ובקרון אורה (תענית שם) כתב שמנסח התפלה דידן מוכח כן, דלעתיד לבוא כל אחד יעלה במעלתו, צדיקים שבעולם הזה זכו לאור (אור זרע לצדיק), יזכו לשמחה, כלשון הפסוק (תהלים סח, ד) "וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלהים וישישו בשמחה", וישרים שזכו בעולם הזה לשמחה (ולישרי לב שמחה) - יעלזו לעתיד לבא בשמחה היותר גדולה, וחסידים שהיא מעלה עוד יותר גדולה - ברנה יגילו מטוב לב, וכמו שנאמר (תהלים קמט, ה) יעלזו חסידים בכבוד ירננו וכו'.

אבל הרשב"א כתב כי צדיקים עדיפים מהישרים וסיעו מהרשב"א מנסח נשמת כל חי: בפני ישרים תתרוםם ובשפתי צדיקים תתברך ובלשון חסידים תתקדש ובקרב

ג. וכן כתב המלבי"ם (תהלים קמ, יד): אף צדיקים יודו לשמך, והישרים שהם במדרגה יותר מצדיקים ישבו את פניה וישיגו אותך בעצמך, ולא רק שמך בלבד. וב"בן יהוידע' (תענית שם) הביא בשם מדרש שמואל שהביא מרבנו יונה כי צדיקים עובדים את ה' מראה והישרים עובדים מאהבה. והפרי מגדים (תבת גמא דף עו, ד) כתב שהצדיקים עושים על פי הדיו והישרים לפני משורת הדיו.

את יום הזכרון הזה

ואין מזכירים בו ראש חודש, דקיימא לן (ערובין מ, ב) זכרון אחד עולה לכאן ולכאן. והכי איתא בירושלמי (ערובין סוף פ"ג), העובר לפני התבה ביום טוב של ראש השנה אינו צריך להזכיר של ראש חודש. וכן באבודרהם (דף עא, א) והכי איתא במסכת סופרים (פי"ט ה"ה) [אמנם לפנינו במסכת סופרים איתא שאומר גם כן 'וביום ראש החדש הזה, והעיר בזה הגאון חיד"א בכסא רחמים שם, שאין אנו נוהגים כן, אלא כדברי הגמרא בערובין דזכרון אחד עולה לכאן ולכאן]. ועל לשון הפסוק 'תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו', דרשו חז"ל (ר"ה ח, א): איזהו חג שהחדש מתכסה בו? הוי אומר זה ראש השנה. ופרש הערוך (והובא בטור סי' תקצא) שהחדש מתכסה - הינו שאין מזכירין אותו בתפלה. וכן פסקו הטור ושלחן ערוך (תקפב, ו) שאין מזכיר ראש חודש.

'זכרון תרועה' - בשחל בשבת

בשבת אומרים 'זכרון תרועה באהבה מקרא קדש', ואם חל בימי החל אומרים 'יום תרועה'. והוא על פי הגמרא (ר"ה כט, ב) כתוב אחד אומר 'שבתון זכרון תרועה', וכתוב אחד אומר 'יום תרועה יהיה לכם', לא קשיא כאן ביו"ט שחל בשבת כאן ביו"ט שחל בחל. וכן הוא במסכת סופרים (פי"ט ה"ח), וכן כתב הראב"ן בשם רבנו שמואל בן חפני שמנהג שתי ישיבות שאם חל ראש השנה בשבת אומרים 'זכרון תרועה' לפי שאין תקיעת שופר דוחה את השבת בגבולין. ואם חל בימי החל אומרים יום תרועה. וכן בפסקי הרא"ש (סוף ר"ה) ועוד ראשונים. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך (תקפב, ז). ואם טעה ואמר בשבת 'יום תרועה' כתב הפרי חדש שאינו חוזר, שמכיון שאלו היה בית דין קבוע וסמוך בארץ ישראל היו תוקעים אף בשבת - יום תרועה מקרי, הלכך אין מחזירין אותו. אי

ולא בבי"ת, אני נוהג לומר כעשן. וכן דעת הגר"א (מעשה רב אות קצו) שצריך לומר 'כעשן' באות כ"ף, והוא על דרך הפסוק (תהלים סח, א): "כהגדף עשן תגדף כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלהים", וכשם שהעשן מתגדף וכלה כן יאבדו רשעים מפני ה', וממשיך (שם פס' ד): "וצדיקים ישמחו ועלצו לפני אלהים וישישו בשמחה", ו' ההפוך, כאומר: אבל צדיקים ישמחו ועלצו לפני אלהים, הינו דבר והפוכו כמו התחנה כאן: ובכן צדיקים יראו וישמחו וכו' וכל הרשעה כעשן תכלה. והרה"ג רבי יוסף צוברי בכנסת הגדולה (עמוד פב) אסף כמה מסדורי הגאונים והראשונים שהנסחא שלהם כעשן באות כ"ף. וכן כתב בסדור רבי שבתי סופר (כרך ג עמוד תרלג), הובא בספר לוח ארש (הנד"מ עמוד קכג) בהערה. ממילא נקטינו דהנסח הנכון כעשן תכלה בכ"ף.

ותתן לנו ה' אלקינו באהבה

ותתן לנו ה' אלקינו באהבה, כן צריך לומר. ואף שהכנסת הגדולה כתב שהוא מדלג מלת 'באהבה' הראשונה, אין אנו נוהגים כן, אלא אומרים פעמים באהבה - ותתן לנו ה' אלקינו באהבה את יום הזכרון הזה יום תרועה באהבה מקרא קדש. כן הנסח בדברי הגאון רבנו שמואל בן חפני הובא באוצר הגאונים (ר"ה סי' עז עמוד מט), וכן הוא בראבי"ה (עמוד רלא) וכן כתב הגר"ח פלאגי שיש לומר מלת באהבה בשניהם, דמלת באהבה ראשונה - על עצם קדשת היום 'כי קדוש היום לאדננו', ולבסוף 'יום תרועה באהבה מקרא קדש' על מצות היום, שהשופר מהפך מדת הדין למדת הרחמים, שנאמר 'עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר', פתח בשם אלקות המורה דין, וסיים בשם הוי"ה מדת הרחמים, שנהפכה מדת הדין למדת הרחמים וכמבאר על ידי השופר. וכן כתב הגאון חיד"א במחזיק ברכה (סי' תפז אות א) והרה"ג רבי יוסף צוברי בסדורו 'כנסת הגדולה (ח"ג עמ' פז).

מִלֶּדֶת עַל כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ

כֵּן הוּא הַנֶּסֶח בְּסִדּוּר רַב סְעִדְיָה גָאוֹן (עמוד ריט) וּבְסִדּוּר רַב עֲמֶרֶם הַשְּׁלֵם (ח"ב סי' קו דף קמז) בְּשֵׁם רַב יְהוּדָאי גָאוֹן, וְכֵן הוּא בְּהַלְכוֹת גְּדוּלוֹת (הל' ר"ה דף לח), וּבְסִפּוּר פְּרִדָּס הַגְּדוֹל (סי' קעו) וְשִׁכְּן אָמְרוּ רַב פְּלִטוּי גָאוֹן וְרַב כְּהֵן צָדֵק. וְכָתַב הַלְבוּשׁ שֶׁהֵנְכוֹן לומר מִלֶּדֶת עַל כָּל הָעוֹלָם וְאִין צְרִיךְ לומר תַּבַּת כְּלוּ שֶׁהוּא כְּפֶל לְשׁוֹן. וְהַט"ז (סי' שפ סק"א) כָּתַב לְהַעֲמִיד גְּסַחַת הַקְּדָמוֹנִים 'כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ' כִּי פְעָמִים רַבּוֹת מְצִינוּ לְשׁוֹן 'כָּל' וְהִינוּ רַב, מִפְּנֵי שָׂרְבוּ כְּכֵלּוּ, וְקָא מְשַׁמַּע לָן הֵכָא שֶׁהוּא כְּלוּ מִמֶּשׁ. וְסָמַךְ לְזֶה מִדְּבַרֵי הַגְּמָרָא (הוֹרֵיּוֹת ג, ב): "אִין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל הַצְּבוּר אֲלָא אִם כֵּן רַב הַצְּבוּר יְכוּלִין לַעֲמֹד בָּהּ, וְאָמַר רַב אֲדָא בַר אֲבָא: מַאי קָרָא? בַּמֶּאֲרָה אַתָּם נְאָרִים וְאֵתִי אַתָּם קִבְעִים הַגּוֹי כְּלוּ, וְהָא הֵכָא דְכָתִיב הַגּוֹי כְּלוּ, וְרוּבָא כְּכוּלָא דְמִי". הֵרִי דְעַל לְשׁוֹן 'כָּל' שִׁיף לומר 'רוּבָא כְּכוּלָא'. וְיֵשׁ לְזֶה גַם כֵּן רְאִיּוֹת מִן הַמִּקְרָא וּמִפְּרָשֵׁיו (עֵינֵי רַאב"ע בְּרַאשִׁית מַב, מַח; שְׁמוֹת ט, ו. וְרַד"ק יְשַׁעְיָה כד, י; צְפַנְיָה ג, ח), מִמִּילָא קָאִי וְקִיַּיְמִי דְבַרֵי הַט"ז בְּיִשׁוּב הַנֶּסֶחָא שִׁיסוּדָה בְּהַרְרֵי קִדְשׁ.

וְהַגָּאוֹן בְּעַל יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב (תַּקֶּפֶב סק"ד) פִּרְשׁ הַכְּפִילוֹת בְּאִפְּו אַחַר, לְפִי שֶׁמְלִכֵי בִּשְׂר וְדָם אֵינָם מוֹשְׁלִים בְּכָל, יֵשׁ שְׁמוּשֵׁל בְּמִמוֹנוּ לְגַבּוֹת מִמֶּנּוּ מִסִּים וְאַרְגוֹנוּיּוֹת אִף אֵינוֹ מוֹשֵׁל עַל גּוֹפוֹ, יֵשׁ שְׁמוּשֵׁל בְּגוֹפוֹ אִף אֵינוֹ מוֹשֵׁל בְּחַיּוֹ לְהַמִּיתוֹ, וְכָל שְׂכֵן עַל חַיּוֹ הַנֶּצְחִיִּים וְנִשְׁמָתוֹ אֵין בִּשְׂר וְדָם יְכוּל לְמַשֵּׁל. לְעַמַּת זֹאת, אֵת הַבוּרָא יִתְבָּרַךְ אָנוּ מִמְּלִיכִים עַל כָּל הָעוֹלָם בְּכָלֵּלוֹת, וְגַם כְּלוּ, רְצוֹנוֹ לומר עַל כָּל חֵלֶק וְחֵלֶק שִׁישׁ בְּכָל גְּבָרָא, מִמוֹנוּ, גּוֹפוֹ, חַיּוֹ וְנִשְׁמָתוֹ. וְהִבִּיא דְבַרֵי בְּמַחְזוֹר 'אַהֲלֵי יַעֲקֹב' וְקִילְסִיָּה.

'רָצָה נָא בְּמִנוּחַתְנוּ' - בְּשַׁחַל בְּשִׁבְתָּ

כְּשַׁחַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכְּפוּרִים בְּשִׁבְתָּ, יֵשׁ לְהַקְדִּים 'אַלְקִינוּ וְאֵלֵקֵי אֲבוֹתֵינוּ רָצָה נָא בְּמִנוּחַתְנוּ', וְלֵאחֵר מִכֵּן יִמְשִׁיךְ 'קִדְשֵׁנוּ

נִמִּי כֵּינוּ שְׁבִשְׂאָר שָׁנִים תּוֹקְעִים בּוֹ, אַע"פ שְׁבִשְׂנָה זֹאת אֵינוֹ יוֹם תְּרוּעָה, אֵין בְּכָף כְּלוּם, שְׁבִשְׂמִים מִמַּעַל תּוֹקְעִים בְּשׁוֹפָר גַּם בְּר"ה שְׁחַל בְּשִׁבְתָּ בְּבֵית דִּין הָעֲלִיוֹן בְּמִקוֹם שֶׁהַסְּנֵהֲדָרִין עוֹמְדִים, וְכִמוֹ שֶׁהִיוּ תּוֹקְעִים בְּבֵית דִּין הַגְּדוֹל שֶׁל הַסְּנֵהֲדָרִין בְּלִשְׁכַּת הַגְּזִיתָּ כֵּן הוּא בְּבֵית דִּין שֶׁל מַעֲלָה.

'זְכָרוֹן תְּרוּעָה' - בְּשַׁחַל בְּחַל

אִם חַל ר"ה בְּיַמֵּי הַחַל, וְטַעַה וְאָמַר 'זְכָרוֹן תְּרוּעָה' - פְּשוּט שֶׁאֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ, שֶׁהִרִי בַתּוֹרָה נֶאֱמַר עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה 'זְכָרוֹן תְּרוּעָה'. וּבְסִדּוּר רַב עֲמֶרֶם הַשְּׁלֵם (ח"ב דף קמו) סְבִירָא לִיה שְׁבִין כְּשַׁחַל בְּיַמֵּי הַחַל בֵּין כְּשַׁחַל בְּיוֹם הַשִּׁבְתָּ אוֹמְרִים 'זְכָרוֹן תְּרוּעָה', וְכֵן הוּא בְּאַרְחוֹת חַיִּים. וְכָתַב בְּשַׁבְּלֵי הַלְקָט: יֵשׁ מִן הַחֲכָמִים שְׂאוֹמְרִים שֶׁאִם חַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּיַמֵּי הַחַל אוֹמְרִים 'יוֹם תְּרוּעָה', וְאִם חַל בְּשִׁבְתָּ אוֹמְרִים 'זְכָרוֹן תְּרוּעָה', וְיֵשׁ מֵהֶם שְׂאוֹמְרִים שֶׁאֵין לְשִׁנוֹת, אֲלָא בֵּין בְּחַל בֵּין בְּשִׁבְתָּ אוֹמְרִים זְכָרוֹן תְּרוּעָה. וּבִשְׁו"ת תְּרוּמַת הַדָּשָׁן (סי' קמה) כָּתַב: וְאֶחָד מֵהַגְּדוֹלִים קִבֵּל מִרְבוּתוֹ שֶׁלְעוֹלָם יֵשׁ לומר 'זְכָרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קִדְשׁ'. גַּם הַטּוֹר (או"ח סי' תַּקֶּפֶב) כָּתַב בְּשֵׁם רַבְּנוֹ הָאֵי גָאוֹן בְּסִתָּם הַנֶּסֶח 'זְכָרוֹן תְּרוּעָה', וְכֵן נִרְאֶה מִדְּבַרֵי הַרַמְבַּ"ם. וְלְפִי זֶה נִרְאֶה דְלִדְיוֹן שְׂאוֹמְרִים 'יוֹם תְּרוּעָה' כְּשַׁחַל בְּיַמֵּי הַחַל, אִם אָמַר 'זְכָרוֹן תְּרוּעָה' בְּיַדָּאֵי שֶׁאֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ. וְכֵן פִּסְק מֵהַר"ח פְּלָאגִי בְּסִפּוּר 'מוֹעֵד לְכָל חַי' (סי' יג אוֹת לג).

וְתִמְלֹךְ אֵתָה הוּא

וְתִמְלֹךְ אֵתָה הוּא ה' אֲלֵקִינוּ מִהֲרָה עַל כָּל מַעֲשֵׂיךָ, בְּשׁוֹ"ת הַרַשְׁב"ץ (ח"ג סי' קפד) כָּתַב לְגַמְגָּם עַל הַנֶּסֶח 'אֵתָה הוּא', אֲלָא צְרִיךְ לומר 'וְתִמְלֹךְ אֵתָה ה' לְבַדְדָּךְ, וְהוּבָא בַב". אִף בְּכָל הַמַּחְזוּרִים הַנֶּסֶחָא כְּאִמּוֹר. וְכָבַר הָאָרִיךְ בְּשַׁלְמֵי צְבוּר (דף ש"ה ע"ד) לִישַׁב הַנֶּסֶחָא שְׁבִדְנוּ, וְכָתַב שֶׁמַּעוֹלָם לֹא שְׁמַעְנוּ לְהוֹסִיף מִלַּת 'לְבַדְדָּךְ'.

במצוותיך, כן כתב הלבוש (סי' תפח ס"ג), וכן בכף החיים (תפז סקל"ד), וסיים שאם לא אמר לא עכב.

אכן הלבוש גופיה (בסי' תקפב ס"ח) כתב שאם חל ר"ה בשבת, כשיגיע למלכותו בכל משלה, יאמר: אלקינו ואלקי אבותינו רצה במנוחתנו וכו', אבל ביום הכפורים שחל בשבת אין צריך לומר 'רצה במנוחתנו', שהרי יום ענוי הוא, ואין לנו כל כך רצון במנוחתנו, ואיך נתפלל שירצה השי"ת במנוחתנו שאינו מנוחה גמורה להיותו יום ענוי. והמגן אברהם (סי' תקפב סק"כ, וסי' תריט סק"ז) הביא דברי הלבוש להלכה לחלק בזה בין ר"ה ליום הכפורים. וכן פסק המשנה ברורה (סי' תקפב סק"כ, וסי' תריט סק"ז) בשם הלבוש ושאר האחרונים. וכן בכף החיים (סי' תקפ"ב ס"ק מת, וסי' תריט ס"ק לב).

אמנם בספר דברי צבי (סו"ס תקפב) כתב שהוא תמוה, שהרי בכל הסדורים והמחזורים איתא תוספת זו גם בראש השנה וגם ביום הכפורים. לעמדתו כתב הרב מהר"י אלגאזי בספרו שלמי חגיגה (דף שז ע"ד) שלא ראה בשום ספר מהמחזורים שיש הפרש בנפש זה בין ראש השנה ליום כפור, ובשניהם נהגו **שלא לאמרו**. ואפשר שהטעם שכתב הלבוש ליום הכפורים שאינו מנוחה גמורה, שיהיה גם כן לר"ה, ואף שאינו יום ענוי - מכל מקום הוא יום אדיר ונורא, שכל העולם עוברים לפניו כבני מרון, ומי לא נפקד כהיום הזה. ונמשך אחריו במחזור אהלי יעקב. אולם בהגהות קצה המטה (שעל מטה אפרים) כתב שבכל הסדורים והמחזורים איתא לתוספת זו בין בראש השנה ובין ביום הכפורים. וכן נוהגים בכמה מעדות המזרח, ונהרא נהרא ופשטיה.

שים חלקנו בתורתך

כתב הרב 'אהלי יעקב' שהנסחא הנכונה היא 'תו חלקנו', ולא 'שים חלקנו'. כן לשון המשנה (אבות ה, כ), וכן הגסח בסדר רב עמרם גאון

וברמב"ם ובאבודרם, וכן הנכון לומר 'תו' ולא 'שים', ששימה כל דהו משמע, כדאיתא בגמרא מנחות (נט, ב) ובדברי תורה כתיב 'הרחב פיך ואמלאהו'. לכן צריך לומר תו חלקנו בתורתך, ושכן מצא בשם גדול אחד.

[ובספר 'מעינה של תורה', הביא משם בעל 'אמרי אמת' מגור, לפרש לפי זה לשון המקרא (דברים ז, טו): 'והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך', שאם תלכו בדרך ה', אזי כל מדוי מצרים הרעים - אפלו שימה כל דהוא לא **ישימם** בך, אולם **ונתנם** בכל שנאיך - בשעור ובכמות הראויים להם.]

אמנם עדין יש להעיר, שאנו אומרים הנסח הרגיל בכל השנה 'שים חלקנו בתורתך', וכן בתפלת 'ובא לציון' שבכל יום הוא יפתח לבנו בתורתו וישים בלבנו אהבתו וייראתו, וכן הוא בסדר רב עמרם גאון (דף קנו ע"ב) ובמחזור ויטרי (סי' צח) וכן באבודרם (דף לד ע"ג).

ובפרט שכתב כתבו התוספות (גטין כ, א) שאף לשון נתינה סגי בכל שהוא, דהא כתיב גבי תרומה "ראשית דגנך תתן לו", וקיימא לן חטה אחת פוטרת את הכרי. והא דאמרין במנחות (נט, ב) שנתנית לבונה הינו בכזית, הינו משום שהכתוב שנה מלשון שימה דאתחיל בה, דכתיב 'לא ישים עליה שמו', או משום דהוי דומיא דהקטרת לבונה בחוץ. וכן גדין מתנות לאביונים דכתיב בהו נתינה די בשנה פרוטה כמו שכתב הריטב"א (מגלה ז, א), ובלשון חז"ל (ברכות טז, ב): יהי רצון שתשים שלום, וכן בתפלת שמונה עשרה שבכל יום 'שים שלום טובה וברכה', ולכן אין צריך לשנות ויכולים לומר 'שים חלקנו בתורתך'.

והגאון הנצי"ב (העמק דבר במדבר יז, יב) כתב שבכל מקום כתוב לשון שימה לגבי הקטרת, וישימו עליה קטרת וכו', משום דמשמעות

יצא בדימוס. אמר הקדוש ברוך הוא לאדם: זה סימן לבניך, כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך לעמד לפני בדין ביום זה ויוצאין לפני בדימוס, אימתי? בחדש השביעי באחד לחדש".

והנסח בסדר רב עמרם "ודברך אמת וקיים לעד", וכן הוא נסחת הרמב"ם (שבת כט, כ) והר"ן (סוף ר"ה) ושכלי הלקט (סו"ס רפז) וארחות חיים (תפלת ר"ה אות ב) ובכל בו. וכן כתבו כמה אחרונים. אבל בסדור הרקח (סי' שב) ובספר המנהיג (הלכות ר"ה אות ג' ואות ח'), ובספר חסידים (סי' רנח) הנסח "ודברך מלכנו אמת וקיים לעד", וכן מנהגנו, וכן כתב הפרי חדש, וברכי יוסף (סי' תקפה אות יא), ושכן הוא נסח האר".

פרק 'במה מדליקין'

ראש השנה שחל בשבת, מיד אחר תפלת מנחה אומרים 'קבלת שבת' קדם הפיוט 'אחות קטנה'. ואין אומרים פרק במה מדליקין ביום טוב שחל בשבת, כמו שכתב הרמ"א (סוף סי' ער), ואף על פי שבספר שיורי כנסת הגדולה כתב שבמקומו נהגו לאמרו ביום טוב שחל בשבת, מכל מקום מנהג עיר הקדש ירושלים שלא לאמרו. (נהר מצרים עמ' יד ועמ' מב; נתיבי עם עמ' קכט).

השמעת קול בתפלתו

טוב שגם בראש השנה ויום כפור, לא ישמיע קולו לאחרים בתפלתו, אלא רק ישמיע לאזניו.

כתב הבית יוסף (או"ח סימן קא): "בראש השנה ויום הכפורים נוהגים העולם להשמיע קולם בתפלתם. והוה תמיהא לי טובא, היאך נתפשט המנהג הזה. וראיתי בימי חרפי בספר הפליאה שהיה קורא תגר על מנהג זה. ואח"כ מצאתי בפסקי התוספות שלהי ר"ה (אות עב) וזה לשונו: ברכות דראש השנה - מתוך דאין רגילים בהם משמיעים קולם,

שימה היא נתינה בסדר יפה ושימת לב שיהא מתקן ומסדר ככל הצריך. ולפי זה גם אנו מתפללים שתהיה משנתנו סדורה יפה בפינו, לכן אנו אומרים 'שים חלקנו בתורתך'.

ודברך מלכנו אמת וקיים לעד

כתב בסדור רש"י (סי' קעט) דמה שתקנו חכמים לומר פן, סמכו על מה שאמרו בפסיקתא בפרשת בחדש השביעי באחד לחדש: פתח רבי תנחומא: לעולם ה' דברך נצב בשמים. לדר ודר אמונתך (תהלים קיט, פט) מהו לעולם ה' דברך נצב? אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם אין אתה בא עלינו אלא במדת הרחמים, אלולא כך לא היינו יכולים לעמד אפלו שעה אחת שנאמר ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי, ולכן נאמר לעולם ה' דברך נצב בשמים, אינו אומר כאן אלהים אלא ה' שהוא מדת הרחמים, שנאמר ה' אל רחום וחנון, ואף לאדם הראשון יציר כפיה, בשעה שדנת אותו אלולא ששתפת מדת רחמיה לא היה עומד אפלו שעה אחת, וכן התקנת עמו שכשם שדנת אותו ברחמים וחבבת אותו - כך אתה עתיד לדון את בניו לזכותם, זהו שנאמר: לעולם ה' דברך נצב בשמים לדר ודר אמונתך. וכך אנו אומרים לפני הקב"ה, רבונו של עולם דבר זה ברור לנו שתתנהג עמנו במדת הרחמים, כדברך שהבטחת לאדם הראשון שתדין דורות הבאים ברחמים, ודברך מלכנו אמת וקיים לעד ותביט לרחמנו ולצדקנו במשפט.

ובשכלי הלקט (סי' רפז) צ"ן לדברי המדרש הנ"ל, והוסיף בדומה לזה דברי מדרש רבה (ויקר"ר פכ"ט): "בחדש השביעי באחד לחדש, הדא הוא דכתיב (תהלים קיט) לעולם ה' דברך נצב בשמים. תני בשם רבי אליעזר בכ"ה באולול נברא העולם וכו' ביום ר"ה בשעה ראשונה עלה במחשבה (להבראות האדם) וכו' בעשירי עבר, באחד עשר נדון, בשנים עשר

שעל פי המקבילים אסור גמור יש בדבר גם בראש השנה ויום הכפורים.

והגאון רבי אליהו הכהן מאיזמיר בספר 'ידו בכל' (דף כו, ד) העיר על דברי מרן השלחן ערוך, מדברי הזהר והמקבילים, שהמלאך הממנה על התפלה אֲזַנִּים שמו, על שם שהוא מטה אֲזַן לשמע התפלה ולהוליכה, ולכך צריך לאמרה בלחש שלא ישמע חברו, שהמלאך כועס ואינו שומע כיון שכבר שמע חברו. ואם כן מאי שנא ימים נוראים לענין זה. ומסיק שגראה לו לקים המנהג לומר בקול רם בר"ה ויום הכפורים, משום דכיון שיש ביד כל אחד ואחד מחזור, אזי המתפלל שוקע דעתו בספר שבגידו ואינו שומע מחברו תבה בחתוף אותיות, כי אם קול הברה, ממילא המלאך אֲזַנִּים שומע תפלתו ראשונה. אמנם בשל"ה הקדוש (ר"ה דף סט, ד) כתב שהמתפלל בלחש בראש השנה ויום הכפורים משבח יותר, ובספר נזירות שמשון הוכיח מדברי הגמרא (ר"ה לד, ב) שגם בראש השנה יש להתפלל בלחש.

השמעה לאזניו

אמנם מה שכתב המחזיק ברכה שלא ישמיע תפלתו אפלו לאזניו, הרי נמשך בזה לשיטתו בברכי יוסף (סי' קא סק"ג) שלענין הלכה ראוי לנהג כמו שכתב הפרי חדש דלכתחלה לא ישמיע לאזניו, ושכן כתבו גורי האר"י, דאף בזה נאחזים החיצונים. אולם בירושלמי ובתלמוד דידן לא הקפידו אלא על הגבהת הקול, ולא חיישי לאחיזת החיצונים, וכמו שפסק מרן השלחן ערוך שמשמיע לאזניו. וכן פסק הרב מטה יהודה (סי' קמא סק"ו) שכיון ובתלמוד שלנו מוכח שאין אסור אלא בהגבהת הקול, נקטינו לדינא כהתלמוד שלנו, ודלא כהפרי חדש.

וכן הגאון רבי יהודה שמואל אשכנזי בסדור 'בית עובד' (דיני שמונה עשרה דין עה), הביא דברי הברכי יוסף, וכתב: "אבל אני ראיתי

וגם יש בהם ברכות ארכות ומטעה אחד את חברו, לפיכך שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתם עכ"ל. הרי שנותנים טעם למה שנהגו להשמיע קולם שהוא מפני שאינם רגילים בהם. ואפשר לתת טעם אחר לפי שהם ימי תשובה משמיעים קולם כדי לכוון יותר ואידי דחביבי להו יהבי דעתיהו ואינם מטעים זה את זה אע"פ שמשמיעים קולם".

"ואחר שכתבתי זה, מצאתי במרדכי דמסכת יומא (סי' תשכה) אע"פ שכל ימות השנה מתפללים בלחש כדי לפינו בפרק אין עומדין (דף לא). מקראי דחנה וקולה לא ישמע, מיהו בראש השנה ויום הכפורים אומר בקול רם כדי שילמדו זה את זה, ולהטעות לא חיישינו כיון שמצויים בידם מחזורים ותפלות, כדאמרנו בירושלמי בפרק תפלת השחר: רבי יונה כד הוה מצלי בביתיה - הוה מצלי בקלא כי היכי דילפי מיניה בני ביתיה, וכד הוה מצלי בבי כנישתא - הוה מצלי בלחישא כי היכי דלא ליטעו אינשי. וזה הוה בשאר ימות השנה".

וכן פסק מרן בשלחן ערוך (או"ח תקפב, ט): "אף על פי שכל ימות השנה מתפללים בלחש, בראש השנה ויום הכפורים נוהגין לומר בקול רם. ולהטעות לא חיישינו, כיון שמצויים בידם מחזורים". ובטעם המנהג להתפלל בקול רם, כתב המשנה ברורה סימן (סי' כד) מפני שעל ידי זה יוכלו להתפלל יותר בכונה.

אולם כתב הפרי חדש שעל פי הזהר אין לעשות כן, אלא יתפללו בלחש. וכן כתב מרן החיד"א במחזיק ברכה (שם אות ז) שלפי דברי הזהר והאר"י, שטעם אסור השמעת קול בתפלתו שלא יתאחזו החיצונים בתפלתו, כל שכן שצריך להזהר מזה בראש השנה ויום הכפורים. וכן הובא בשלמי צבור (דף שט, ג) וכן כתב הצדיק רבי מנחם מענדל מרימנוב בספר 'מנחם ציון' (כי תצא דף לט, א)

למהר"י סרוק בסדורו שכתב דצריך שישימיע תפלתו לאזניו, וכיון שמצאנו למהר"י סרוק שהוא תלמיד מבהק דהאר"י ז"ל, דכתב בסדורו דצריך להשימיע תפלתו לאזניו, נראה לי מעתה דאין לסמוך על שמועתו של הרב חיד"א, דאין לה בקי במילי דהאר"י ז"ל כתלמידו מהר"י סרוק, כי על כן נראה לי להצריך להשימיע תפלתו לאזניו.

וכן יש לדיק דסבירא ליה למהרח"ו ב'עץ הדעת טוב' (ואתחנן דף רה, א), שכתב: "ולא תהיה תפלתו נשמעת בקול גדול ממש הנשמע לזולתו, אולם צריך לבטא בשפתים בחתוף המלים". וזוהי דעת מרן השלחן ערוך (קא, ב): לא יתפלל בלבד, אלא מחתוף הדברים בשפתיו ומשימיע לאזניו בלחש, ולא ישמיע קולו. וכתב המשנה ברורה (ס"ק ה): "ויש שכתבו דצריך לחוש לדברי הזהר שאף לכתחלה לא ישמיע לאזניו, אבל המגן אברהם כתב שאין ראיה מהזהר, וכן כתב בבאור הגר"א דאף דעת הזהר הוא כהשו"ע. וכן כתבו שארי אחרונים שטוב יותר לכתחלה שישימיע לאזניו. וכן כתב בספר יפה ללב (ח"א סי' קא סק"ו). ולכן בכל ימות השנה ישמיע תפלתו לאזניו, אבל לא ישמיע קולו לאחרים.

מנהג הקהלות

קהלות שנהגו שבלייל ראש השנה או שאר לילי יום טוב השליח צבור אומר את תפלת הלחש בקול רם, והקהל אומרים אחריו בלחש - יש להם על מה שייסמכו, ומכל מקום אם הדבר ברור וידוע שכל הקהל יודעים להתפלל מתוך המחזור וביד כלם מחזורים, ומרצונם הטוב חפצים לבטל המנהג הנ"ל בלי שום מחלקת, באפן שגם השליח צבור יתפלל בלחש כמנהג שאר קהלות בישראל, נכון מאד שלא ימשיכו במנהגם ותבוא עליהם ברכת טוב.

הנה מנהג כמה קהלות מדורי דורות (גרבא, מרוקו, עירק), שבליילי יום טוב והימים נוראים השליח צבור אומר בקול רם את תפלת

העמידה של ערבית, והקהל אומרים אחריו בלחש. ויש מי שרצה לערער על מנהג זה. ובשו"ת יביע אמר (ח"ח סימן ט) כתב להליץ בעד המנהג שיש להם על מה שייסמכו, ונראה הטעם למנהג זה, לפי שיש שאינם יודעים להתפלל תפלת המועדים אפלו מתוך המחזור. ואף על פי שתפלת ערבית רשות, ומטעם זה לא תקנו חז"ל חזרה בתפלת ערבית להוציא את מי שאינו בקי - הנה מלבד שלדברי הזהר הקדוש (תיקו"ז תקון יח) תפלת ערבית של ליל שבת וליל יו"ט הם חובה, אלא אפלו להרמב"ם (תפלה ג, ז) ודעמיה שאף תפלת ערבית של שבת ויום טוב רשות - הרי לא אמרינו תפלת ערבית רשות אלא כדי לדחותה מפני מצוה עוברת, אבל לא לבטלה בחנם. ולכן מרן הביא מנהג זה בשלחנו הטהור. ומכל מקום אם כל הקהל יודעים ומתפללים מתוך המחזור ומסכימים לבטל מנהגם בזה לצאת ידי החכמים המקבילים - תבוא עליהם ברכה.

לא הזכיר 'יום הזכרון' בחתימת 'מקדש ישראל'

מי שטעה בתפלת ראש השנה, וחתם "ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים" במקום "ויום הזכרון" - לא יצא, ואפלו אם ידע שהיום ראש השנה אלא שסבור שהוא בכלל הזמנים לא יצא. ואם נזכר בתוך תפלתו חוזר לומר מלף על כל העולם כלו וכו' או לפחות יאמר קדשנו במצותיך וכו' ויחתם כהגון ישראל ויום הזכרון. ואם נזכר אחר שסיים תפלתו חוזר לראש (מחזיק ברכה תקפב סק"ה, ועוד אחרונים). אבל אם חתם 'מקדש ישראל ויום הזכרון', ורק שכח לומר בחתימתו 'מלף על כל הארץ' יצא ואינו צריך לחזור (חיי אדם כלל כח סי' יז).

'עושה השלום'

בסיום התפלה יאמר 'עושה השלום במרומו', רמז לשם המלאך ספריאל שעולה בגימטריא

הוא מבטא הספרדים. וכן כתב בספר 'מקור ברוך' אפשטיין (ח"ב דף שצ"ב), ואם כן אסור לספרדי לשבש לשונו ולהתפלל בלעגי שפה במבטא האשכנזים.

וכל זה דלא כמו שכתב בספר שלמי מועד (עמוד ל) שבחור ישיבה ספרדי הרוצה להתפלל בימים נוראים בישיבה שלומד בה, מתר לו בימים אלו להתפלל בגסס התפלה ובהברה האשכנזית הנהוגים בישיבה.

הזכרת 'המלך הקדוש' בברכה מעין ז'

ליל ראש השנה שחל בשבת - אחר תפלת העמידה אומר השליח צבור ברכה מעין שבע, ובמקום 'האל הקדוש שאין כמוהו' יאמר 'המלך הקדוש שאין כמוהו', ואם טעה ואמר 'האל הקדוש' והזכירוהו באמצע הברכה לפני שייזכיר שם ה' בחתימה 'ברוך אתה ה' מקדש השבת' - חוזר ואומר 'מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו המלך הקדוש שאין כמוהו', וימשיך משם פסדר המניח לעמו וכו' ואם לא נזכר עד שחתם מקדש השבת אינו חוזר.

בספר חיי אדם (פלל כד אות י') הביא חידושו של אב"ד וילנא רבי אברהם אבלי פאסוולר זצ"ל, שאם טעה בליל ראש השנה, ואמר 'האל הקדוש' במקום 'המלך הקדוש' - אין צריך לחזר, דדינו כדיון טעה ולא אמר 'יעלה ויבא' בליל ראש חודש, שאין צריך לחזר מטעם שאין מקדשים את החדש בלילה.

אמנם העיר עליו בשו"ת בית הלוי (סוף סי' מב) דסברא זו שייכא היכא שהתפלל של חל לגמרי, אבל התפלל של ראש השנה ולא אמר 'המלך הקדוש', לא שיק לומר כן, שאם יסמוך על האי סברא דאין מקדשין את החדש בלילה, הנה לו להתפלל תפלה של חל. וכיוצא בזה כתב בשער הציון (תקפב ס"ק ד): ולעניות דעתי לא נהירא, דזה הנה שיק רק אם הנה מתפלל תפלת חל, מה שאין כן בזה שמתפלל תפלת יום טוב ממה נפשך

השלום, והמלאך הוא הסופר של מעלה, וכותב את בני האדם בספר החיים בעשרת ימי תשובה (שעה"כ דף צ, א; פע"ח עמ' תקפג; חמדת ימים דף לג, ג).

לעילא ולעילא

יש נוהגים לכפל תבת 'לעילא' בכל הקדישים בעשרת ימי תשובה (לבוש סי' תקפב סק"ח, ומג"א סק"ד, ומטה אפרים סי' תקפב ס"א ובקצה המטה שם) אבל הספרדים ובני עדות המזרח אינם נוהגים כן ואומרים 'לעילא' רק פעם אחת.

כתב כף החיים (תקפב סקט"ל) דלדברי האר"י שבענינת 'אמן יהא שמיה' יש כ"ח תבות, ואין להוסיף עליהם, אזי גם בראש השנה לא יאמר אלא 'לעילא' פעם אחת, כדי שלא להוסיף על כ"ח תבות. ויש להשיב על דבריו, לפי מה שכתב מטה אפרים שם, שבכל השנה אומרים 'לעילא מן כל ברכתא', ועכשו אומרים 'לעילא ולעילא מכל ברכתא', הרי שנשמר מנין כ"ח תבות. ולפי זה אין מנין התבות מעכב מלומר 'לעילא ולעילא', אלא שמכל מקום לא נהגו כן.

ספרדי הלומד בישיבה אשכנזית

בחורי ישיבה ספרדים הלומדים בישיבות קדושות של האשכנזים, יתפללו בגסס הספרדים כפי מנהג אבותיהם, ואין לספרדים לשנות את המבטא שלהם ולהתפלל במבטא אשכנזי, שנאמר 'ואל תטש תורת אמה'.

בשו"ת בית רדב"ז (סו"ס כז) מבאר שהמבטא של הספרדים הוא המדיק. וכבר ידוע שהגאון רבי נתן אדלר הזמין אליו את הגאון רבי חיים מודעי מטורקיה, כדי שילמדנו מבטא הספרדים, ומאז לא נתן רשות לשום אשכנזי לעבר לפני התבה במנין שבביתו, אלא הוא עולה בהברה ספרדית. וכן נהג הגאון הפלא"ה כמבאר בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' טו), וכן בשו"ת דברי יוסף שורץ (דף קסז, א) שהנכון

לעגנו המלך הקדוש שאני דתליא בדיו ויהדין תליא בקדוש החדש ודמי ממש ליעלה ויבא של ראש חדש.

וכתב מרן מופת הדור זיע"א, שגם אם לא נסמוך על דברי הגאון הנ"ל לגבי שכח המלך הקדוש בתפלת היחיד של ערב ראש השנה, אפשר לסמוך עליהם כסגוף לעגנו אם שכח הש"ץ המלך הקדוש שאין כמוהו בברכה מעין שבע, שבמחלקת הפוסקים שנויה.

דהנה מצינו מחלקת גדולה בפוסקים, אם חזן שטעה ולא אמר המלך הקדוש שאין כמוהו בברכה מעין שבע חוזר או אינו חוזר, דעת הפרי חדש (תקפב ס"ג) ודעמיה שאינו חוזר, והטעם דברכה מעין שבע אינה מרחת מן הדיו, אלא תקנוה מפני הסכנה, ומטעם זה אין מזכירין בה יום טוב, לכן ראוי שלא יחזר. ועוד טעם יש לומר בזה, ומובא בתשובת רדב"ז החדשות מכתב יד סי' עג, על פי דברי תוספות (ברכות מ, ב): דאף על פי דקיימא לו "כל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה", מעין שבע דמצלי בשבת - הואיל ויש בה האל הקדוש שאין כמוהו הינו כמו מלכות. ממילא כשם דהוי מלכות לעגנו דחשיב ברכה, כף יש לומר דחשיב מלכות לעגנו המלך הקדוש'.

אולם הרב מטה יהודה (תקפב ס"ג) השיג על דבריו, וכתב שאם טעה הש"ץ בברכה מעין שבע ואמר האל הקדוש מחזירין אותו, דלאחר תקנה - הרי היא חיוב גמור ככל חזרת הש"ץ. והגאון חיד"א (מחזיק ברכה תפקב ס"ג) צדד בדעת הפרי חדש נגד המטה יהודה, אולם הוסיף שעל פי הקבלה לדעת האר"י ברכה מעין שבע הוי חיוב גמור במקום חזרת הש"ץ ונראה שחוזר. וכן כתב בשו"ת רב פעלים (ח"ג או"ח כג) שעל פי הקבלה הוי ברכה מעין שבע חיוב גמור.

על כל פנים להלכה העלה מרן זיע"א שקיימא לו ספק ברכות להקל אף נגד האר"י

אינו יוצא, שאם לא נתקדש החדש איך התפלל תפלה של יום טוב.

והאחרונים (ביה"ל שם; שו"ת מים חיים או"ח סי' כב אות י; רש"ש הגהות השו"ע סי' תקפב, ועוד) הקשו על דבריו מדברי רבנו יונה (ברכות יט, א ד"ה שאין) הובא בבית יוסף (ארח חיים סימן תקפב): שיש אומרים דיום טוב של ראש השנה כיון שתלוי בראש חדש, אם טעה ולא הזכיר של יום טוב בערבית אין מחזירין אותו דכראש חדש דיניגן ליה. ונוכל לומר שאף על פי שתלוי בראש חדש, כיון שהוא יום טוב ומצות יום טוב אלימא טפי שיש בה אסור מלאכה, מה שאין כן בראש חדש. ובתפלה גם כן אין אנו מזכירין עגין ראש חדש כלל, אלא עגין יום טוב, יותר יש לנו לדון אותו כמו יום טוב מלדון אותו כמו ראש חדש ואם לא הזכיר בערבית מעין יום טוב מחזירין אותו. ולכאורה הוא הדין לעגנו המלך הקדוש, דזיל בתר טעמא.

אולם רבים מן האחרונים (שו"ת בגין שלמה הוספות סי' יח; אגרות משה או"ח קע, ועוד) ישבו היטב דברי הגאון הנ"ל והעלו דדבריו שרירין וקיימין ומאירין כשמש בצהרים, ואינו עגין כלל לדברי תלמידי רבנו יונה הנ"ל, והוא בהקדם הטעם שתקנו חז"ל לומר המלך הקדוש והמלך המשפט בעשרת ימי תשובה, דידוע משום שהם ימי דין ומשפט והקב"ה שופט אז את כל העולם כלו, ומזה הטעם נמי תקנו חכמים לומר פסוקי מלקיות בר"ה. והנה כבר שנינו בבבביתא (ר"ה ה, ב): מה תלמוד לומר כי חק לישראל? מלמד שאין בית דין שלמעלה נכנסין לדין אלא אם כן קדשו בית דין של מטה את החדש. והיוצא לנו מבבביתא הוא דאין מתחיל הדין בראש השנה בבית דין של מעלה רק ביום לאחר שקדשו בית דין של מטה את החדש, ועל פי הצעה זו יפה כתב הגאון הנ"ל דבלילה אם שכח המלך הקדוש א"צ לחזר, דאף שכבר נכנס יו"ט ואסור במלאכה, מכל מקום

ראש השנה, לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו. ושפן כתב רבנו האי גאון. וכן פסק רב יהודאי גאון בתשובה, שאסור להתענות בראש השנה מפני שנקרא חג, שנאמר תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו. ושלא כדברי רב נסים גאון שמתיר להתענות בראש השנה. גם הרא"ש במסכת ראש השנה (פרק ד' סימן יד), הביא תשובת רב שר שלום גאון, שאסור להתענות בראש השנה, שהרי שמחה נוהגת בראש השנה, שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם, ודרשו חז"ל בסכה (נה ע"א) ובראשי חדשיכם זה ראש השנה, וכן מצינו בספר עזרא שכאשר היו העם בוכים בשוכם מן הגולה, ובשמעם את דברי התורה, ואמר להם עזרא, לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו פי קדוש היום לאדנינו, ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעצכם. וכן דעת הרמב"ם (יום טוב, יז). וכן פסק הטור (או"ח סימן תקצז) שאוכלים ושותים ושמחים בראש השנה, ואין מתענים בראש השנה כלל, וכדברי רבנו האי גאון שכתב, שיפה הוא שלא להתענות אפלו ביום טוב שני של ראש השנה, שפך אמרו פרנסי ישראל הראשונים לישראל, לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים וכו'. וכן פסק מרו בשלחן ערוך שם.

ולפי זה יש ללמד גם כן שאין לבכות בראש השנה, ואדרבה ראוי לומר התפלה בנעימה ובשמחה. וכן נהגו בכל תפוצות ישראל שהשליח צבור מתפלל בראש השנה בנגון ובנעימה מיוחדת לכבוד החג, אלא שהקדיש והקדשה נאמרים בנגון הסליחות והפיוטים של הימים הנוראים, בבחינת אומרם בברכות (ז): וגילו ברעדה, במקום גילה שם תהיה רעדה.

אמנם רבנו חיים ויטאל בשער הכוונות (דף ז ע"א), העיד בגדלו על רבנו הארי"י שהיה נוהג לבכות הרבה בתפלות ראש השנה, אף על פי שהוא יום טוב, ומכל שכן בתפלות

והמקבלים, ובפרט שיש להוסיף כסניף דברי הגרא"א אב"ד וילנא שפכלל אין חוזר בתפלת ערב ראש השנה, ממילא בשכח פהאי גונא אין לו לחזר.

פתיחת הפרנסה

מנהג יפה על פי המקבלים לומר בליל ראש השנה קדם קדיש בתרא 'לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה', והוא סגלה שלא תחסר פרנסתו ומזונותיו במשך כל ימות השנה. ואחר המזמור אומרים התפלה שעל הפרנסה (פע"ח תפלות ר"ה עמ' תקפג; חמדת ימים דף לג, ב).

בכיה בתפלות ראש השנה

התפלות בראש השנה יהיו בשמחה ובטוב לבב ובנעימה קדושה, ומתוך כונה שלמה כי בטוחים אנחנו בישועת הקב"ה שיכתבנו ויחתמו לחיים טובים, ולא כאותם שמביאים עצמם לידי בכיה בתפלות ראש השנה, שהרי ראש השנה יום שמחה הוא, וכמו שנאמר 'ושמחת בחגך' ונאמר 'תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו' איזה חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה. כן נאמר בספר עזרא שכאשר היה עזרא הסופר קורא בספר התורה היו כל העם בוכים, ונאמר על זה בספר נחמיה (ח, ט): "ויאמר נחמיה הוא התרשטא ועזרא הכהן הספר והלויים המבינים את העם לכל העם היום קדש הוא לה' אלהיכם אל תתאבלו ואל תבכו כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה: ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו פי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעצכם: וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם".

הנה בספר אור זרוע חלק ב' (סימן רנז) כתב, שמכאן למד רבנו חננאל שאסור להתענות בראש השנה, שהרי נאמר בנחמיה בענין

יום הכפורים, והיה אומר כי מי שאין בכיה נופלת עליו בימים אלה, היא הוראה שאין נשמתו שלמה והגונה. וכן הובא בכף החיים (סימן תקפ"ס ק"ס).

אולם במעשה רב (סימן רז) נאמר בשם רבנו הגר"א מוילנא, שאין לבכות ביום ראש השנה, וכמבאר בנחמיה כ"ל. ולכן הקפיד הגר"א שהשליח צבור יאמר הקדיש בגגון לכבוד יום - טוב.

ונראה שאין סתירה לדברי האר"י ממקרא מפרש בנחמיה ה"ל, שאף שאין לאדם להביא עצמו לידי בכיה ועצבות, מפני קדשת החג, אבל המתעורר מעצמו לבכות בתפלותיו מחמת התלהבות דקדושה, לרב דבקותו וכוונתו בתפלות הימים הנוראים, אין בזה שום אסור כלל. וכמו שכתב פיוצא בזה הטורי זהב בארח חיים (סימן רפ"ב סק"ב), שמצינו באגדה, שתלמידיו של רבי עקיבא מצאוהו שהיה קורא שיר השירים ובוכה בשבת, ואמר להם שאף על פי שאסור לבכות בשבת, שנאמר וקראת לשבת ענג, מכל מקום כיון שענג הוא לו בבכיתו, מתר, והסביר הטורי זהב, שנוראה שמרב דבקותו של רבי עקיבא בהש"ת, וכשהיה אומר שיר השירים היה מבין בעמק דעתו הגדולה והקדושה עד היכן הדברים מגיעים, לכן היו עיניו זולגות דמעות, וכן מצוי הדבר בתלמידי חכמים צדיקים שמתפללים בכונה. והוא הדין למתפללים בכונה בראש השנה, ועיניהם זולגות דמעות מרב התרגשותם והתלהבותם, דשפיר עבדי. והאר"י שהיה עמוד העולם בקבלה האלהית, שר בית הזהר, וכל רז לא אניס ליה, והיה נאה דורש ונאה מקים, מרב דבקותו בהש"ת ובכונות הקדושות בתפלותיו בימים הנוראים, היה מתעורר בבכיה רבה, והרי זה דומה למעשה של רבי עקיבא הנ"ל. והוא הדין לכל אדם שבכיה נופלת עליו מאליו בימים הנוראים, על ידי התפלות הקדושות שמעוררות רשפי אש שלהבת ית, בבחינת

עד שתהיה שלהבת עולה מאליה, וכן מדיק הלשון בשער הכונות שבכיה נופלת עליו, אבל להביא עצמו לידי בכיה על ידי קול בכי וכדומה אין להתיר, וכפי שכתוב בנחמיה. נמצא שהאר"י והגר"א מוילנא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

קדוש הלילה

בקדוש בליל ראש השנה יסים כמו בתפלה 'ודברך מלכנו אמת וקים לעד ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון' ואחר כך יברך 'שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה'. ומנהגנו לומר לזמן, הלמ"ד בפתח (ולא כדברי מגן אברהם (ר"ס תרעו) בשם רש"ל ומטה משה שיש לומר לזמן, למ"ד בחיריק).

סימנא טבא

מנהג ישראל לאכל בשתי הלילות של ראש השנה מיני פרות וירקות שיש בהם רמז לסימן טוב לכל ימות השנה, משום דסימנא מילתא היא, וכמו שאמרו בגמרא (הוריות יב, א; כריתות ו, א). ונכון לנהג לברך על פרות אלה לאחר נטילת ידים וברכת המוציא ואכילת כזית פת. ומכיון שבכלל הדברים שנוהגים לאכל בליל ראש השנה ישנם גם תמרים, שהם המבחרים שבשבעת המינים שנושבתחה בהם ארץ ישראל, והם קודמים לברכה לרמונים ולשאר הפרות - לכן להם משפט הבכורה. ויקח תמרה ויברך עליה בורא פרי העץ ויאכלנה, ואם התמרים הם פרי חדש אצלו (כגון תמר צהב) יברך גם ברכת 'שהחיינו', ואחר כך יקח תמרה אחרת ויאמר 'יהי רצון מלפניך וכו' שיתמו אויבינו ושונאינו וכל מבקשי רעתנו' ויאכל מהתמר.

בברכת בורא פרי העץ על התמרה יכון לפטר כל פרי העץ שעל השלחן שיאכל אחר כך, וכשיאכל אחר כך מהרמונים והתפוחים יאמר עליהם רק נסח 'יהי רצון', וכן בברכת שהחיינו

שברך על התמרים יכון לפטר כל מיני פרות חדשים שלפניו מברכת שהחינו.

המקור למנהג זה בגמ' הוריות (יב, א): לעולם יהא אדם רגיל לראות בר"ה לסימן טוב קרא רוביא כרתי סלקא ותמרי, ופרש"י שאלו גדלים מהר יותר משאר פרות וירקות, וסימן טוב לראותם בראש השנה. וגם בגמ' כריתות (ה, ב) מובא דין זה, אף שם הנסחא 'לאכל' במקום 'לראות', בטור שלחן ערוך (תקפג, א) כתבו לפי הגרסא 'לאכל'.

וכתב המג"א שנהגה מדברי השלחן ערוך שיש לברך קדם ברכת הנהנין, לאכל מהפרי, ואח"כ לומר גסח יהי רצון כדי שלא להפסיק בין הברכה לאכילה. ואע"פ שיש אומרים שאם ברך ברכת נהנין רשאי לומר יהי רצון, ואין זה הפסק שזה לצרף, מפל מקום דלכתחלה בלאו הכי אין להפסיק גם לצרף, ובפרט שאין זה צרף כל כך. וכן כתב מהר"א אזולאי (הג' לבוש סי' תקפג) דלכתחלה אין להפסיק בין ברכה לאכילה, אלא יאמר 'יהי רצון' תחלה ואחר כך יברך 'בורא פרי העץ' ויאכל.

אולם בזהר הקדוש (פרשת ויחי דף רכז, ב) מבאר שבכל מקום צריך להקדים ולשבח את ה' תחלה ורק אח"כ לברך את חברו ולהעתיך בעדו, ואם הפך את הדברים לא תתקיים ברכתו. ולכן כשיעקב אבינו בקש לברך את בני יוסף הקדים לשבח: האלקים אשר התהלכו אבתי לפניו וגו' הרעה אתי מעודי עד היום הזה, ורק אחר כך אמר: המלאך הגאל אתי הוא יברך וגו'. ואם כן גם כאן ראוי לכאורה להקדים ברכת הנהנין ל'יהי רצון'.

על כן העלה בשו"ת תפארת אדם שמו הרואי לטעם מעט בשביל הברכה, ולאחר מכן לומר 'יהי רצון', ואז יאכל עקר הפרי. וכן דעת מאמר מרדכי סי' תקפ"ג. וכן מסיק בספר בן איש חי פרשת נצבים אות ד', וכן כתב הרה"ג רבי אהרן בן שמעון בספר שערי

המפקד (דף קכז, ב). וכתב 'בן איש חי' שיקח תמרה, יברך עליה ויאכלנה, ולאחר מכן יאכל תמרה נוספת, עליה אומר יהי רצון. ומי שקשה עליו הדבר יכול לומר יהי רצון על הפרי שטעם ממנו עבור הברכה.

והנה יש נוהגים להגיש לשלחן פרות וירקות אלה בין הקדוש לסעודה, לפני גטילת ידים של סעודה, ואז צריך לברך גם כן בורא פרי האדמה על הרוביא ויטעם, ואחר כך יאמר 'יהי רצון שירבו זכותינו ותלבבנו' ויאכל עוד. ובברכת בורא פרי האדמה אחת פטר כל מיני ירקות שלפניו. ומפל מקום יותר נכון לנהג לברך על הפרות האלה לאחר ברכת המוציא, כדי שלא יכנס בספק על ברכה אחרונה שלהם, אבל באמצע הסעודה בודאי שברכת המזון פוטרם מברכה אחרונה.

רשאי כל אחד ואחד מבני הבית לברך בעצמו ברכת 'פרי העץ' וברכת 'שהחינו', ואינו חייב לצאת ידי חובה דוקא בברכתו של בעל הבית, ואפלו לאחר ששמע הברכה מבעל הבית וענה אחריו אמו, ואין בזה משום ברכה שאינה צריכה. ומיהו יכולים כל בני הבית לשמע הברכה ו'יהי רצון' מגדול הבית ולצאת ידי חובתם (עי' ברכי יוסף סי' רצה סק"ה).

הסימנים ובקשותיהם

כשאוכל מהרמונים אומר: יהי רצון וכו' שנהיה מלאים מצות כרמון, ועל התפוח בדבש אומר: שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה, ועל הרוביא אומר: יהי רצון שירבו זכותינו, ויש מוסיפים ותלבבנו (בן איש חי, על פי ההגיה המקומית בבגדד רוביא היא לוביא) וכשאוכל קרא אומר: יהי רצון שיקרע רע גזר דיננו ויקראו לפניך זכותינו. וכשלוקח הכרתי בידו יאמר יהי רצון שיפרתו אויביו ושונאיו וכל מבקשי רעתו, ואין צריך לאכלו כי אין רגילים לאכל דברים חריפים וחמוצים בראש השנה.

אכילת מצה בראש השנה

יש שכתבו שראוי לאכל בראש השנה מצה שנאפתה לכבוד הפסח.

בספר 'חיים לראש' על הגדה של פסח מהגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל (ד"ה גרצה) כתב שמנהגו לשמר המצות כדי לאכל בראש השנה מהמצה שנעשית לשם חג הפסח, ולמד כן מהזוה"ק, וסיים ראוי והגון שביזם ר"ה נאכל מצת מצנה בתוך הסעודה, לזכרון לפני ה' להושיע משופטי נפשנו ולהוציא לאור משפטנו. ועין בשו"ת ציץ אליעזר (יו"ד סי' ס"ד אות ה') מה שכתב בזה (הובא בנטעי גבריאל ראש השנה עמוד רטז אות מ).

ונסים במעט דברי חזק לקראת יום ראש השנה הקרב ובא. עקר העבודה של הימים הללו היא עבודת התפלה, לנצל את הימים הללו להרבות בבקשה ובתחנה לבורא יתברך. עוד מספר ימים נהיה מקרעים לשבט או לחסד, לחיים או למות, במה תהיה הכרעת הדין תלויה? כפי מדת ההכנה שנכין את עצמנו ליום הדין, באם נרבה בתפלה ושבועוד הלב - אולי יחוס הבורא וירחם עלינו.

חשיבות התפלה בימים אלו

איתא בגמרא (ר"ה יח, א): "דרשו ה' בהמצאו! - התם ביחיד, הקא בצבור. ביחיד אימת? - אמר רבה בר אבוה: אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים", נמצאנו למדים שיש צווי לדרש את ה' בימים אלו, דהינו להתכונן ולהרבות בתפלה ובתחנונים.

והיה רבי צדוק הכהן מלבלין זצ"ל מספר מעשה: בעיר אחת שרר רעב גדול, התהלכו התושבים כצללים ללא אפלו מעט אכל להשיב את נפשם. והנה אב ובנו מהלכים בדרך, לפתע הבחין האב במטבע זהב נוצצת

אחר כך יקח ראש כבש או ראש איל בידו, ויאמר: "יהי רצון שנהיה לראש ולא לזנב וזה זכר לאילו של יצחק אבינו ע"ה בן אברהם אבינו עליו השלום". ואם לא מצא ראש כבש, יקח ראש עוף ויאמר: יהי רצון שנהיה לראש ולא לזנב, ולא יותר. ויכול להביא בשר כבש עמו ויוסיף: וזה זכר לאילו של יצחק וכו' (זכרי כהנה ח"ב מע' ר אות ב).

כתב רמב"ן (בראשית יב): "ודע כי כל גזרת עירין כאשר תצא מכח גזרה אל פעל דמיון, תהיה הגזרה מתקיימת על כל פנים. ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות כמאמר ירמיהו שצוה לברוך והיה ככלתך לקרא את הספר הזה תקשר עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בכל וגו' (ירמיה נא סג סד). וכן ענין אלישע בהניחו זרועו על הקשת (מ"ב יג טז - יז), ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם. ונאמר שם (פסוק יט) ויקצף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש או שש פעמים אז הכית את ארם עד כלה ועתה שלש פעמים תכה את ארם". וכן אנו נוהגים בסימנים הללו באפן מעשי, ואיננו רק מסתפקים באמירת 'יהי רצון' בלבד, שהכל יצא מן הכח אל הפעל לסימנא טבא בעזרת ה'.

אכילת חמוץ וחרוף

יש נוהגים שלא לאכל מאכלים חריפים או חמוצים, אלא רק דברים מתוקים לסימן טוב שתהיה כל השנה טובה ומתוקה (מורה באצבע אות רנד).

השנהיה הדורים במצוות

יש נוהגים להביא בליל ראש השנה אתרוג על השלחן, ולומר לפני אכילתו: יהי רצון שנהיה הדורים במצוות. ויש שמביאים אותו כשהוא מרקח בדבש (מהר"ח פלאגי במועד לך ל פי סי' יב אות כג).

אין ישועה - ללא תפלה

שאלו צדיקים: מצינו נסים שנעשו לכל מיני אנשים הזקוקים לישועה, עורים שנפקחו עיניהם, אלמים שהחלו לדבר, חרשים שהחלו לשמע, אבל לא מצינו שוטים שנתפקחו, כל מי שראינוהו שוטה - נשאר בשטיונו כל חייו, והלא דבר הוא? והתשובה היא, סומא ואלם מודעים למצבם הגרוע, ולכן הם מתפללים לבורא ומבטח להם שיזכו לישועה, אולם השוטה - אינו יודע כמה קשה מצבו, הוא נראה בעיני עצמו כגורמלי... ממילא אינו מבקש מהבורא שיפאהו, והיכן שאין תפלה - אל תצפה שתהיה מצויה הישועה.

כשמבקש ה' יתברך ממשה רבנו ע"ה לגאל את ישראל, טען משה לפניו (שמות ד, י) "לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון אנכי" ועל טענתו זו ענה הקב"ה "ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר".

וכתב על כך הרמב"ן: "והנה משה מרוב חפצו שלא ילך - לא התפלל לפניו יתברך שישיר כבודת פיו. אבל טען אחרי שלא הסירות כבודת פי מעת שדברת לי ללכת, אל תצוני שאלך, כי לא יתכן לאדון הכל לשלח שליח ערל שפתים למלך עמים. והקב"ה, פיון שלא התפלל בך, לא רצה לרפאותו, אבל אמר לו 'אנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר', שיהיו דברי אשר אשים בפיך במלות נכונות שתוכל לבטא בהן יפה.

נפלא למתבונן, משה רבנו נותר עד סוף ימיו כבד פה וכבד לשון, בגלל שלא ראה להתפלל על זה, ואפילו שנדאי ידע הקב"ה שרצונו להרפא, וגם מצד הענין היה יותר מתאים לרפא אותו לגמרי בעמדו לפני פרעה - פיון שלא התפלל השאיר אותו הקב"ה במומו, ורק שם בפיו את המלים הנכונות כדי שיוכל להתבטא יפה.

על הארץ, בקש מבנו ההולך לצדו להתכופף ולאסוף את המטבע. אולם הבן מרב חלשה ובלבול, לא הבין באותו רגע כמה רב ערכו של המטבע בימים אלו של רעב ומחסור, וסרב להתכופף ולהרימו מפני חלשת אבריו.

בלית ברירה התכופף האב והרים את המטבע בעצמו, ומיד סר עם בנו לחנות הקרובה לקנות אכל ולהשביע נפשם. קנה האב שקית של תפוחים והושיט לבנו תפוח שיאכל. אולם הבן שוב סרב: לא אני טרחתי במציאת המטבע, ולכן אין מגיע לי לאכל מן הפרות. כמה שנסה האב לשכנעו - לא הועיל.

מה עשה האב? התקדם בזריזות לפני בנו, ותוף כדי הלוכו הפיל לארץ תפוח... ועוד תפוח. כך שהבן בעוכרו - הפתע פתאום למצא תפוחים מתגוללים על אם הדרך, וברוח ההלכה - 'מצא פרות מפזרים הרי אלו שלו' - לקח את הפרות ואכלם. אמנם היו התפוחים מלכלכים בביץ ואבק דרכים, אבל הבן שמח בהם ואכלם לשבע.

סיים רבי צדוק ואמר: אם היה הבן מתאמץ להרים את המטבע - לא היה צריך לטרוח במציאת התפוחים ונקיונו, והיה הכל מגיע אליו בקלות מן המוכן. כך האדם יכול להתמודד עם מארעות החיים, לטרוח ולהתגבר על קשיים, אולם יצטרך להשקיע טרח ומאמץ. והיה אם ישכיל להרים בימים אלו את המטבע, לאחז במטבע הרחמים, להתפלל מבלי להתעצל - מבטח הוא שכל חייו יזרמו ויתנהלו בקלות על מי מנוחות.

וכתב הטור (או"ח תקפא) "וכל המוסיף לבקש רחמים - זכות הוא לו", וברש"י על הפסוק (תהלים לד, כג): "פודה ה' נפש עבדיו ולא יאשמו כל החסים בו", לא יאשמו - לא יתחרטו לאמר אשמונו שחסינו בך. אדרבה, אף טוב וחסד ירדפוהו על ידי אמונה ותפלה.

רומו של עולם

וגם צדיק שיש בידיו זכויות רבות, לא יענו משאלותיו אלא על ידי תפלה. למה הדבר דומה, לאדם ששלח מכתב לחברו, בו מצוי כסף רב עבור עסקה כלשהי, ושכח להדביק בול על המכתב. עברו ימים ובית הדאר החזיר לו את המעטפה, שכן לא שלמו דמי המשלוח. בא האיש בטרוניה לבית הדאר: מעטפה זו מכילה כסף רב, בשביל בול ששיוו כמה פרוטות לא שלחתם אותה לייעדה? ענה לו הפקיד: כן, מצדי שיהיה במעטפה מה שיהיה, ללא תשלום דמי משלוח - המעטפה לא תגיע לייעדה. וכן בענייננו, יהיו לצדיק זכויות ככל שיהיו, ללא תפלה - שום זכות מזכיותיו לא תגיע לפני אדון הרחמים.

הבה ננצל ימים אלו, המסגלים להשגת יראת שמים למשך כל השנה כלה, ויהי רצון שגזכה למצות את הימים הקדושים כראוי לעבודת התשובה ועבודת התפלה, ונגיע ליום הדין מתוך הכנה ראויה, טהורים ונקיים, זכים וברים, ונזכה להכתב ולהחתם בספרן של צדיקים גמורים, אמן ואמן.

כתב רש"י (ברכות ו, ב): "דברים שעומדים ברומו של עולם - כגון תפלה, שעולה למעלה", מה הכוונה שתפלה עומדת ברומו של עולם? אדם הנע על הקרקע, נתקל הוא במהמורות ומכשולים, מה עליו לעשות, להשיג מטוס ולהתרומם מעל הכל, וכך גם ביחס למארכעות החיים, כיצד נתן להתרומם מעל כל המכשולים והקשיים? על ידי תפלה.

איתא במדרש (תהלים מזמור צא): "ר' יהושע בן לוי בשם ר' פנחס בן יאיר אמר מפני מה מתפללין ישראל בעולם הזה ואינן נענין, על ידי שאינן יודעין בשם המפרש", בבאור מדרש סתום זה, כתב בעל 'בני יששכר' כמה באורים נפלאים ועמוקים, אולם על דרך פשט הוא מסביר: אדם מסתובב באישון לילה ובידו סכום כסף גדול, והנה שם לב שגנבים ושודדים נעים לכוונו, ולידו מצויה חבורת שוטרים, מה הוא עושה? מתחיל לצעק: הצילו, משטרה! רוצים להרע לי! אנא הצילוני, כך אם האדם ירגיש ביחס לבורא, לא ימלמל את התפלה אלא יקרא 'בשם המפרש' ויבקש במפגיע עזרה וישועה, יבין שזהו מפלטו היחיד, מבטח הוא שיענה.

לזיכוי הרבים: המשך השיעור משבוע שעבר

ביאור י"ג מידות

כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקפא סק"ד) "אסור להזכיר י"ג מידות שלא בכוונה"
(והובא בילקו"י ימים נוראים [מהדרו תשע"ה, עמ' לה]. וע"ש שהאריך בזה).

- יהוה** רחמים לפני החטא שלא יחטא (ר"ה יז:).
- יהוה** רחמים לאחר החטא וחזר בתשובה שהדין נותן שעווננו ישא והקב"ה מרחם וסולח. (שם).
- אל** מידת רחמים (רש"י שמות לד, ו. ע"פ מש"כ אלי אלי למה עזבתני) והם רחמים המשפיעים שלא ירצה לחטוא.
- רחום** הקב"ה מרחם שלא יקבל ענשו בפעם א', אלא מייסרו מעט מעט.
- וחנון** מתנת חיים 1. אם אין לאדם לא זכות ולא חוב. 2. אע"פ שאינו הגון הקב"ה מזכהו ומסייעו לשוב בתשובה (ברכות ז). 3. לעמל בתורה משלם שכרו על עמלו, אפי' שלא כיון לאמת.
- ארך אפים** מאריך אפו [לצדיקים וגם לרשעים (עירובין כב.)] ואינו ממהר ליפרע, שמא יעשה תשובה (רש"י שמות שם).
- ורב חסד** מטה הדין כלפי חסד לאלה שאין להם זכויות כ"כ (רש"י שם).
- ואמת** שמרובה מידת הטוב ממידת פורענות (תרחם ציון עמ' קא, ע"פ רש"י שם, ז).
- נוצר חסד** לשלם שכר טוב לעושי רצונו (רש"י שם, ו).
- לא לפים** וגם דן את האדם ש"באמת" לא רצה לחטוא (מפי המשגיח הרב דונט).
- נושא עון** 1. שומר החסד שהאדם עושה לפניו. (רש"י שם, ז). 2. שומר זכות אבות לבנים ומטיב להם בזכות אבותם (תרחם ציון שם, עפ"ד הראב"ע).
- ופשע** לשני אלפים דורות (רש"י שם).
- וחטאה** עוונות אלו הזדונות (יומא לו:).
- ונקה** העושה לתיאבון תוך ידיעת העבירה (ר"י בן יקר).
- ונחטאה** נושא פנים לשב באמת (חזקוני).
- ונקה** זה המורד ועושה להכעיס (שם. וע"פ רש"י שם ובחומש).
- ונחטאה** אלו השגגות (שם, ור"י בן יקר).
- ונקה** העושה עון נוסף על המרד (תרחם ציון עמ' קא, עפ"ד הספורנו שם).
- ונחטאה** מנקה העוונות לשבים בתשובה [ולא ינקה לשאינן שבים (יומא פו.)].
- ונחטאה** שנפרע מהאדם על העון מעט מעט [אך אינו מוותר] (רש"י שם).
- ונחטאה** שמנקה ביסורים לבעלי תשובה (סידור הדרת קודש בשם רבותינו ז"ל).
- ונחטאה** שמנקה לשב מאהבה שכנראה לא יצטרך ד' חילוקי כפרה [שהם לשב מיראה] (קרבן נתנאל על הרא"ש ר"ה יז:).
- ונחטאה** וסלחת לעוננו... ונחלִּתֵּנו ותתננו לך נחלה מיוחדת, זוהי בקשת ונפלנו אני ועמך (שמות לג, טז), שלא תשרה שכינתך על עובדי כוכבים. (רש"י שמות לד, ט).

בשורת טובה לאוהבי התורה ולומדיה

לה"ד בינ"ד עמ"י עש"ד

בסיעתא דשמיא בקרוב רוצים להדפיס
את סדרת הספרים החדשה

"אשיחה בחוקיך בהלכה"

חמשה כרכים

לסדר פרשיות השבוע

מהרב אורן נזרית שליט"א

נדבך נוסף חשוב מאוד לסדרות הספרים
"שיחות חיזוק", "אשיחה בחוקיך" ועוד מהמחבר

וכעת מבקשים לזכות
את הציבור הקדוש
לסייע ולהיות שותף
בהדפסת סדרת הספרים
"אשיחה בחוקיך בהלכה"
ניתן לזכות בהוצאת הסדרה
או בפרשיות
ולהקדישן לברכה הצלחה
ולעילוי נשמת וכיו"ב

הספרים מעוטרים
בהסכמת גהולג'הוד שליט"א
והתקבלו בס"ד באהבה רבה
בהיכלי התורה

לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000

לה"ו בינ"ו עמ"י עש"ו

בשורה טובה לאנשי התורה ולומדיה

בסיעתא דשמיא יצא לאור עולם סדרת הספרים

"אשיחה בהקיף"

על פרשיות השבוע באגדה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בהקיף באגדה ובהלכה

מהרב אורן נזרית שליט"א

הספרים מעוטרים בהסכמת גדולי הדור שליט"א מלאים בהלכות בקניני תורה ובדרכים לעבודת ה' יתברך משולבים בסיפורים על גדולי ישראל ודרך עבודתם

וכעת מבקשים לזכות את הציבור הקדוש

לסייע ולהיות שותף

להשלים את סדרת הספרים בהלכה לזיכוי הרבים

וזכות לימוד התורה וזיכוי הרבים תגן בעדכם

ניתן להקדיש פרשיות

לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב

052-7627127 א.ש. אשדוד

לקבלת גיליונות אלו חינם יש לשלוח בקשה למייל:

toraoren@gmail.com

לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000